

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ۝

پنجابی زبان تے ادب

(پنجابی اختیاری)

نوویں دسویں جماعت لئی

پنجاب کریکولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور

جملہ حقوق بحق پنجاب کریکولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور محفوظ ہیں۔ تیار کردہ پنجاب کریکولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور
اس کتاب کا کوئی حصہ نقل یا ترجمہ نہیں کیا سکتا اور نہ ہی اسے ٹیپ، پیپر، گائیڈ بکس، خلاصہ جات، نوٹس یا امدادی کتب کی تیاری میں استعمال کیا جاسکتا
ہے۔ اس کتاب کا مسودہ شعبہ نصاب و فاتی وزارت تعلیم حکومت پاکستان اسلام آباد کی زیر نگرانی تیار ہوا۔
بموجب مراسلہ: F-8-2/98-UR مورخہ 5 اپریل 1999ء۔

فہرست

صفحہ نمبر	مصنف	عنوان صلی اللہ	نمبر شمار
2	قدر آفاقی	ذات نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی رحمت جھڑیاں	1
5	فرخندہ لودھی	لسیاں اڈیکا	2
10	حمید اُلفت ملغانی	قائدِ اعظمؒ بارے کجھ یادگار واقعے	3
12	پروین ملک	آسرا	4
15	ڈاکٹر عصمت اللہ زاہد	حضرت نوشہ گنج بخشؒ	5
17	کہکشاں ملک	ہُن کوئی دیوانہیں بلدا	6
19	ممتاز بلوچ	غازی علم الدین شہیدؒ	7
22	حسین شاد	واپسی	8
27	راجا رسالو	ساڈاوسیب - ساڈاورشہ	9
30	ڈاکٹر سید اختر جعفری	قصہ اک طوطے دا	10
33	مسرت کلانچوی	ٹھیڈا	11
39	غلام دستگیر ربانی	ساڈا ماحول	12
41	تاج محمد	ہمت کرے انسان تے۔۔۔	13
(حصہ نظم)			
45	ڈاکٹر فقیر محمد فقیر	حمد	1
47	حفیظہ تائب	نعت	2
48	شاہ حسینؒ	کافی	3
49	سلطان باہو	ابیات باہو	4
50	سید بلھے شاہؒ	کرکتن ول دھیان گڑے (کافی)	5
52	شاہ مراد خان پوری	غفلت نامہ	6
53	سید وارث شاہؒ	کلام وارث شاہؒ	7

54	ہاشم شاہ	دوہڑے	8
56	خواجہ غلام فرید	استغفار (کافی)	9
57	مولوی غلام رسول عالمپوری	حضرت یوسف علیہ السلام دا خواب	10
58	مولانا بخش کشتہ	غزل	11
59	پیر فضل گجراتی	غزل	12
60	حکیم شیر محمد ناصر	غزل	13
61	عبیر ابو ذری	عید	14
63	شریف گنجاہی	غزل	15
64	احمد ظفر	امن	16
66	احمد رراہی	میں خیراں منگاں دیس دیاں	17
67	ڈاکٹر رشید انور	شہید دی ماں	18
69	عارف عبدالمبین	غزل	19
70	منیر نیازی	غزل	20
71	رؤف شیخ	دیس پیار	21
73	سلیم کاشر	اک طالب علم دی دعا	22
74	نادر جاجوی	وطن آہلنا رہے سلامت	23
75	انور مسعود	کیہڑے پاسے جاواں	24
77	غلام رسول شوق	سکھ سنیہڑا	25
79	اقبال سوکڑی	غزل	26
80	ڈاکٹر شہباز ملک	زرعتی گیت	27
82	اکرام مجید	غزل	28
83	ڈاکٹر محمد یونس احقر	غزل	29
84	ڈاکٹر انعام الحق جاوید	بکرا منڈی	30
86		فرہنگ	

☆ مؤلف: ڈاکٹر سید اختر جعفری ☆ ڈاکٹر سید اختر حسین اختر (مرحوم) ☆ ڈاکٹر ناہید شاہد (مرحوم)

☆ ایڈیٹر: نائلہ صدق ☆ نگران طباعت: محمد اشرف رانا

☆ ناشر: مطبع:

تاریخ اشاعت ایڈیشن طباعت تعداد اشاعت قیمت

حضرت

ذات نبی دی رحمت جھڑیاں

اللہ تعالیٰ نے حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نون قرآن حکیم وچ ”رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ“ آکھ کے وڈایا اے۔ یعنی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی ذات سارے جہانناں لئی اللہ دی رحمت دا وسیلہ اے۔ حضور اکرم نے اللہ پاک دا پیغام تے قرآن حکیم دا اک اک لفظ لوکاں تک پہنچایا اے۔ قرآن پاک دی عملی تفسیر اپنے عمل راہیں پیش فرمائی تے اپنی امت نون اسلامی اصولاں اُتے چلن دا سوہنا درس دتا۔ اسلام ہر انسان دی قدم قدم تے رہنمائی کردا اے۔ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے حیاتی دے ہر شعبے وچ اپنی امت نون اپنے عملی نمونے راہیں اسلامی اصول سکھائے تے اخلاقی لحاظناں اپنے صحابیاں دی بوہت سوہنی تربیت فرمائی۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا اخلاقی تے عملی نمونہ بوہت اچھا سی جس دی وڈیائی قرآن کریم وچ وی بیان ہوئی اے۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے اپنے آخری حج دے خطبے راہیں، پہلاں تون چالو، غلط رساں رواجوں نون ختم کرن دا اعلان فرمایا۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی عملی تعلیم دے کجھ نمونے انج نیں :-

مساوات محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

ہجرت تون بعد 8- ربیع الاول 13 نبوی، پیر والے دن، حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اپنے کجھ جاں نثاراں نال قبا دے مقام تے اپڑے۔ جیہڑا مدینہ منورہ تون تن (3) میل دُور اے۔ استھے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں چودھواں (14) دن قیام فرمایا تے صحابہ کرام دی صلاح نال مسجد قبائلی۔ مسجد دی تعمیر ویلے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں مساوات محمدی دا عملی نمونہ پیش کیتا تے صحابیاں نال رل کے مزدوراں ہار اٹاں گا را ڈھوندے رہے تے مدینہ منورہ پہنچ کے جدوں مسجد نبوی دی تعمیر دا ویلا آیا تاں اوہدی اُساری لئی دی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں مزدوراں والے کپڑے پائے ہوئے سن تے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مسجد نبوی دی اُساری وچ حصہ لین والے صحابہ کرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم دے حق وچ ایہہ دُعا فرما رہے سن:

”یا اللہ! اصلی زندگی تاں بس آخرت دی زندگی اے۔“

”یا اللہ انصارتے مہاجراں دی بخشش فرما۔“

مساوات محمدی دا اک نظارہ اودوں دیکھن وچ آیا جدوں موتہ دی جنگ واسطے جمادی الاول 8ھ وچ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے تن ہزار صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دا لشکر موتہ دے حاکم شرجیل بن عمرو غسانی نون سزا دین لئی دھیجیا جیسے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا خط لے جان والے اسلامی قاصد حضرت حارثہ بن عمیر اُزدی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نون شہید کر دتا سی۔ تن ہزار صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دا ایہہ لشکر تھیار لاکے تیار ہو گیا۔ تاں حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے ایس دی سالاری حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ نون عطا کیتی تے فرمایا کہ جیکر حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ شہید ہو جان تاں جھنڈا حضرت جعفر رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن ابی طالب نون تھادینا۔ جے اوہ وی شہید ہو جان تاں فیر تھادے سردار حضرت عبد اللہ بن رواحہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہون گے تے اوہناں دی شہادت چچھوں جس نون وی مرضی اپنا سالار بنا لیا جے۔ ایس لشکر دے سالار حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ کسے زمانے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے غلام رہ چکے سن۔ لوک حیران سن کہ اک غلام نون لشکر دا سالار

کیوں بنایا گیا ہے جد کہ حضرت جعفر بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے حضرت عبداللہ بن رواحہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ورگے صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم وی الیس کم لئی موجود سن۔ ایہہ چرچے ہوندے رہے پر حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا حکم اسلامی مساوات، عدل تے انصاف دا اُچھاتے سچا نمونہ سی۔ ایسے طراں دے مخالفانہ چرچے اکواری او دوں ساہنے آئے۔ جدوں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں اپنی زندگی دا اخیر لشکر حضرت اُسامہ بن زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ دی سالاری وچ بھیجن دا حکم دتا جس وچ سارے مہاجر اُنوں وی شامل ہون دا حکم ملیا سی۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں پتالگاتاں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں منبر تے کھلو کے خطاب کیتا تے فرمایا:

”گجھ لوکاں نے زید بن حارثہ (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) دی سالاری بارے وی شکایت کیتی سی۔ رب دی سونہہ! اُسامہ (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) امارت تے سالاری دے مستحق نیں تے اوہ تہاڈے نیکاں وچ گنے جان دے نیں۔“ ایہہ خطبہ ارشاد فرما کے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اپنے گھر تشریف لے گئے۔ انج آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں اسلامی مساوات، عدل، انصاف تے حق داری دے ستھرے نمونے پیش فرمائے۔

ایثار بھائی چارا

قرآن حکیم وچ مسلماناں نوں ”بھائی بھائی“ آکھیا گیا اے۔ جیہڑے لوک اللہ دے رستے وچ اپنے گھر بار چھڈ کے مدینہ منورہ اُڑے سن اوہ سب مہاجر اکھوائے تے اوہ مسلمان جیہڑے پہلے توں مدینہ دے وسنیک سن انصار اکھوائے۔ سارے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم بھانویں مالدار نہیں سن سگوں بوہتیاں داہرا گزرا ای ہوندا سی۔ پر حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی تربیت، رحمت، تے برکت نال ایہہ سارے صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دل دے بڑے سخی، اسلام دے سچے عاشق تے اپنے مسلمان تے مہاجر بھرانواں لئی مال تے جان پیش کرن والے سن جدوں کوئی مہاجر بھرتواراں تے تیراں توں بچ کے، بھٹکھا تہا مدینہ شریف چجھراتاں ہر انصاری وی ایہو سدھر ہوندی کہ آؤن والا مہاجر بھرا ادھدے کول ای ڈیرالاوے۔ ایہتھوں تیک کہ منگ کرن والیاں وچکار کئی واری قرعہ پا کے فیصلہ کرنا پیندا۔ جیہڑے حق وچ فیصلہ ہو جاندا اوہ چائیں چائیں اپنے مہاجر بھرا نوں گھر لے جاندا۔ تے اپنے مکان، سامان، روپیہ پیسہ، بھوئیں پٹھیا۔ گل کیہ جے ہر شے وچوں اڈھا حصہ اوہنوں وڈ دیندا۔ تے اوہنوں پروہنیاں وانگ رکھدا۔ نالے اپنے چنگے بھاگاں اُتے مان کرداتے رب داکر کہ اک وینی بھرا نوں اوہدا بھرا، ساتھی تے حصے دار بنایا گیا اے۔

اوپر مہاجر اُنوں، بھانویں انصار دا ہر گھر ”پروہن چاری گھر“ سی لیکن ایہہ اک دودن دی گل نہیں سی۔ ایس لئی پکے انتظام دی لوڑ سی۔ بوہتے مہاجر بھانویں بڑے غریب سن، پرہے سن بڑے جی دار تے اوہ ہتھیں کار کر کے کھان دے عادی سن۔ رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں خیال فرمایا پئی مہاجر اُنوں تے انصار دے وچکار بھائی چارے دا اجیہا رشتہ قائم کیتا جائے جیہڑا سکیاں توں وی ودھ ہووے۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نوں حضرت انس بن مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے گھر اکٹھے ہون لئی فرمایا۔ مہاجر پنتالی (45) سن۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نوں فرمایا۔ ”ایہہ تہاڈے بھرانیں۔“

فیر آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اک انصاری تے اک مہاجر نوں وکھرا کر کے فرماندے:

”تسین دونویں بھرا او“ تے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نے وی مہاجر بھراواں نوں سچ سچ دے بھرا بنا لیا۔ اوہ مہاجر اُنوں اپنے اپنے گھر لے گئے تے ہر اک نے، ہر اک نوں ادھ دا حصے دار من کے اپنے کول رکھیا۔

لمیاں اڈیاں

پڑھیا لکھیا ہونا حیاتی داشباب اے۔ جیہد اول ایس پاسے رُجھ گیا، اوہدے لئی چنگا بھلا عذاب ہون دے نال نال اک سوادی سفر وی اے۔ اجیہا سواد کوئی اُن پڑھ نہیں چکھ سکدا۔

صادق جدوں لاہور نہیں سی آیا۔ اونہوں دُنیا داپتا ای نہیں سی۔ نئے جیسے قصبے وچ رہندیاں اونہوں ایہہ احساس دی کدے نہیں سی ہو یا پئی اوہ پینڈو والے۔ اوہناں دا چنگا کھاندا پیندا گھر سی۔ نانا پٹواری، دادا اسکول ماسٹر تے پو محکمہ مال وچ کلرک۔ واہ واہتھ شتھ مارلیندا، پڑھے لکھے چٹ کپڑے اکھواندے۔ نانے دادے ایسے قصبے وچ خورے کیہڑیاں پُشتیاں توں وسدے آرہے سن۔ ایس لئی قصبے دی وسوں وچ اوہناں دی اک تھاں سی، اک سیہان سی۔ خانوادے دے بابے تے۔۔۔۔۔ ہڈھیاں سیانیاں بڑا تڑکے آکھدیاں۔ ”دُ دھ دُ دھ ہوندا اے تے پانی پانی۔ اوہناں دے خانوادے وچ آج تک نہ کوئی باہروں آئی تے نہ کوئی گئی۔ ساڈے لہودی لہر شُدھ لگی آرہی اے۔“ سا کا چاری اندرواندری۔ میری دھی تیرے گھر تے تیری بھین میرے گھر۔ نہ کوئی رنڈی رونا، نہ کسے نال اٹ کھڑکا۔ امن چین نال حیاتی لنگھ دی۔ تھوڑی بوہتی اک دو جے کولوں شکایت ہوندی وی تے کسے ویلے تے مک جاندی۔ وگدے پانی نوں بھانویں کتاں ڈانگ سوٹا مارو۔ اوس تے وگدیاں ای رہنا ہوندا اے۔ صادق دے گھر برادری وچ ایہہ بڑی مان والی گل سی۔

ریت دے مطابق صادق اپنے بال پئے توں ای اپنے مامے دے گھر منگیا گیا سی۔ جیوں جیوں وڈا ہوندا گیا۔ لائق فائق ہوندا گیا۔ منک دے وڈے تے اُچھے کالج وچ داخل ہون دی وجہ کر کے، تے اُنج وی طبعیت داروایتی گھٹا مٹی لہہ گیا۔ پینٹ شینٹ، بٹ جراباں پانے کے جدوں انگلیں، ساکیں ملن جانداتے مسیر، پھپھیر، ملویر وغیرہ ٹیاراں دے ساہ سنگھڑن لگ پیندے۔ رت نے مٹہہ مہاندراوی سوہنا دتا سی۔ برادری وچ ویہ شادی، تیل مہندی دے موقعے تے اوہدا بوہتا جان نہیں سی ہوندا۔ کیوں جے اوہ پڑھا کل ہون دے نال نال گجھ شراکل وی سی۔ پرفیرو وی جد کدی بوہتے سکتے تے نیڑے دے کزن داویہ ہوندا تے اوہ بھانویں سدے نوں کتاں وی ٹالدا، پر جانا پئے ای جاند۔ اوس ویلے اوہدے پودی دھون آکڑی ہوئی دُوروں دسدی۔ اکھاں چمک رہیاں ہوندىاں ماں تے مامے دیاں ٹوہراں ویکھن والیاں ہوندىاں دُور نیڑے دیاں ساکنیاں نوں سنا کے آکھدیاں۔

”شالا، جوانیاں مانے، جیوندار ہوئے۔ اک اے پرکھل وچ دیوا۔ ماں دے کلیجے ٹھنڈر ہوئے۔“

صادق دی منگیتز سدھی جی عام گھر بلوگڑی سی۔ ناں سی نسیم بیگم۔ نسیم بیگم عرف رت جوئی، ماپیاں دی ستویں اولاد سی۔ اددوں پہلاں دو بھیناں تے چار بھرا اگڑ چھڑ رت دے کے کھوہ لیندا رہیا۔ ایسے کر کے جدا وہ جی، صادق دے مامے اوہدا ناں رت جوئی رکھیا۔ مامے مامی دو ٹواں رل کے بھین دی جھولی پاندىاں آکھیا:

”لے بھین! ایہہ میرے وٹوں تینوں خیرای۔ تیری ہو کے جیوندى رہوے۔“

صادق دی عمر اوس ویلے باراں (12) تیراں (13) د رہیاں دی سی۔ گجھ نہیں سی پتا منگنی دا مطلب کیہاے؟ ویہ تے دُور دی گل سی۔

ماں پونے دی ایہہ سوچدیاں پئی ٹونہہ جوان ہون وچ آجے چرے منڈے نون پڑھائی ول لاکھڈیا۔ تے پڑھائی وچ ہے وی اوہ چنگاسی۔ رت جوائی دے مگر فیہ بھین بھرانوں دی چوکی لین لگ گئی۔ سارے جیون جوگے ہوئے۔ اوہ نئے بھین بھرانوں نون کھڈ وندی، ساٹھدی ہولی ہولی اپنی ہور ہی سی۔ اپنے ویاہ شیاہ بارے سوچن دا اوہنوں و بہل وی گھٹ ملد اتے نالے لوڑ وی کیہی سی۔ برادری وچوں سب توں سوچنے تے سب توں لائق منڈے نال اوہ منگی ہوئی سی۔ کوئی بولی مارے یا پتا گا وے۔ اوہدی جنتی نون۔

پوہ ماگھ دے دن، کڑا کے دادند و جن والا پالا۔ سکی ماسی دی گڑی دے ویاہ دے دن رکھے گئے۔ صادق ایم اے فلسفہ دے آخری امتحان دی تیاری کر رہی سی۔ سد آ آیا۔ اوس بوہت ترے پائے پئی اوہ نہیں آسکدا۔ پر ماں دی اکو ضد۔۔۔!

”توں کتھوں آؤنا اے۔ شریکاں نون دسنا نہیں پئی توں بوہت پڑھ گیا ایں تے اگے ودھ گیا ایں۔ ہن رساں ریتاں سب ایویں لگدیاں نیں۔ ہوندا ہاں کسے تائے چا پے یا پھوپھی دے دھی پتر دا ویاہ۔ توں نسیاں آؤنا سی۔ میں تے تینوں نئے ہوندے توں ایسے لئی ٹوڑ دتا سی۔ شکر اے رت دا۔“

ایہناں دناں وچ اوس اپنی ماں نون اک دن اک کے اکھای دتا۔
”ہے تے سچ! ٹوڑیا ای اے۔“

اوس دیہاڑے ماں اوہدے نال وٹی وٹی رہی تے اوہدے اُتے وی اُداسی چھائی رہی تے دل وچ اکلا پے داہٹ جیہا رہیا۔ اوہ ول ول ٹھنڈیاں ساہواں بھر داسی۔

پنجاب وچ مہندی دی رات جگراتے دی رات ہوندی اے۔ اوہ کسے نہ کسے طراں رات دے دس وے اپڑ گیا۔ بجلیاں بل رہیاں سن، تنوکنا تاناں تینیاں ہونیاں سن، چہل پہل، ماسی دے گھر بڑی رونق سی۔ دلان وچ وچ گج کے رساں ہور ہیاں سن۔ گلیاں سنیاں تے تپ چان۔ اوہ سد ہامردانی بیٹھک وچ جاتھا۔ علیک سلیک تے چھیاں شھیاں پے چکیاں تے کھانا ورتا گیا۔

دلان وچ گاؤن والیاں گڑیاں نون تے خورے کھان پین داوی ہوش نہیں سی۔ ڈھولکی، ڈھولا، تاڑی تے پٹے۔ اک توں اک چڑھدا ڈپٹا لاء کے آ رہی سی۔ صادق داسا رادھیان اوہدرا سی۔ لفظاں ول بولاں ول۔ اوازاں تے اوازاں راہیں سنہیاں ول۔ جیہناں ول عام آدمی دا دھیان وی نہیں جاندا۔

ایہناں ٹپیاں راہیں تے اوہنوں انج لگا جویں کوئی اوسے نون ای ونگا رہی اے۔ خورے ایہہ اوہدی منگیتر نسیم سی؟ نہیں، اوہ نہیں ہوسکدی۔ اونہنے اپنے جی نون سمجھایا۔ اوہدے کول اپنی مت کدوں اے؟ تے دو جے اوہ اے مسیں دساں و رہیاں دی ہونی اے۔ ”جھٹی جیہی“، نسیم وچ صادق نون کدے کوئی دکشی نہیں سی نظر آئی۔ گھر والیاں لئی اوہ اوہدی سب گجھ سی۔ پر اوہدے لئی اوہ کجھ وی نہیں سی۔
فیہ کھڑکدا اک پتا آیا۔

سُوٹ	بُوٹ	جُر اباں	نیں
رُوپ	تہانوں	رت	دِتا
اُتوں	پڑھیاں	کتا باں	نیں

”لے بی صادق باؤ۔ ایہہ پتا تیرے لئی آیا اے۔“

صادق تھوڑا شرمناک جیہا گیا تے ہسن لگ پیا۔ فیروس ایہہ ٹچکر کرن والے مُنڈے نوں، جیہداناں رفیق سی، ہولی جیہا چکھیا۔
 ”ایہہ گڑی ہے کون؟ سجھدار لگدی اے۔“

”آہو۔ دُوروں نیڑیوں ساڈی پھٹھی دی دھی بھین لگدی اے۔ توں جان داہو نوں گا۔ بھاء سجاد نوں۔ سول ہسپتال وچ ڈسپنسر اے نا! واہ وا پڑھن لکھن والے لوک نیں۔ گڑی بارہویں وچ پڑھدی اے۔ آکھدی اے ڈاکٹر بنے گی۔“ پنجاب دیاں برادریاں وچ مرد عورت دا اک دوجے کولوں ایویں اوہلا ہوندا اے۔ کوئی پردا نہیں ہوندا۔ پر فیروی صادق نوں ہُن توڑی پتا نہیں سی پئی اوہناں دے شریکے وچ اوہ لوک وی ہُن جیہڑے گڑیاں دی تعلیم تے یقین رکھدے نیں۔ اوس دن مگروں تے صادق نوں جویں چٹیک جیہی لگ گئی۔ اوہ گلئیں باتیں ماں کولوں سجاد ڈسپنسر بارے چکھداتے ماں آختا ہو کے جواب دیندی۔

”آخو۔ ہے تیرے دادا کیاں ولوں، تیری پھٹھی لگدی اے۔“

پُتر۔ پر پین ذرا آزاد جیہے لوک۔“

کیہ مطلب؟۔ ”اک واری تے صادق چکھ ای لیا۔“

”کڑیاں نوں وی پڑھنے پاؤندے نیں۔“

”تے چنگا کر دے نیں۔“

”کھیہ چنگا کر دے نیں۔ تینوں پتا اے گڑیاں پڑھ لکھ کے کیہ کردیاں نیں؟“

کیہ کردیاں نیں؟

صادق دی چنتا ہو رو دھ رہی سی۔

”مُونہ زور ہو جان دیاں نیں۔۔۔ تے فیگر گڑیاں دے سکول کالج بند ہو جانے چاہیدے نیں۔ صرف مُنڈے ہی پڑھن۔“ صادق نے گل اگانہ ٹوری۔

”مُنڈیاں دی گل ہو اے۔ پر تینوں اوہناں دی کیہ لیل لگ گئی اے؟ توں بھانویں سولوں (16) پڑھ تے بھانویں ولایت تڑجا۔“

ویاہ تیرا نسیم نال ای کرنا اے۔“ ماں نے پُتر دے دل دی آپ ای پھٹلی۔

”پڑھنے دا ایہہ مطلب نہیں پئی وڈیاں دیاں کیتیاں وچ کھیہ پاؤ۔“

”ماں! میرا نسیم دا کسے طراں وی جوڑ نہیں بن دا۔“ صادق وی دل دی کھول دتی۔

”آو کیکھ لو جے۔ صادق دے پیو ذرا ایہدرا آؤنا۔ میں نہ آہندی ساں پئی پکھنڈ پے جانا اے۔ اپنے کتیں سُن لو۔“

صادق دا پیو جیہڑا اٹنے ای وی بیڑے وڑیا سی۔ پریشان جیہا ہو کے منجے تے بہہ گیا۔

”جھیڑا کیہ اے؟“

”کہند اے میں نسیم نال ویاہ نہیں کرنا۔ اوہ ان پڑھ اے تے ہان دی وی نہیں۔“

”میں تے تینوں پہلے دن ای دسیا سی۔“

میاں بیوی دی آپس وچ چھڑ پئی تے صادق چُپ کر کے باہر کھسک گیا۔ فیراوسے شامی لاہور ٹر گیا۔ فائنل دے امتحان سرتے کھڑے سن تے اتھے نواں رپھڑ پئے رہیاسی۔

امتحان مکیاں نواں چر ہو گیا۔ صادق نواں گھر جان دی کوئی ایڈمی کالھ نہیں سی۔ کدے کدے چٹھی راہیں خیر خیریت دس دیندا۔ رھپیوں دی وجہ ایہہ دسد کہ کم لہر ہیاواں۔

فیرا اک دم چٹھی سُنیا آؤنا بند ہو گیا۔ ماں بیویوں ایہہ تے پتاسی پئی پڑھن لکھن وچ بوہتی دلچسپی لیندا اے۔ نالے ایہہ خیال وی آؤندا پئی کتے رُسیانہ ہووے۔ مہینے تے مہینے لنگھ گئے۔ اخیر پیو آپتاکرن لاہور ٹر گیا۔ یاراں دوستاں نواں چکھیا دُسیا۔ ہوسٹل دے سپرنٹنڈنٹ تے فیرا کالج دے پرنسپل نواں ملیا دو نواں اکو گل آکھی۔

”میاں صاحب! منڈے گھنڈے نیں۔ تے نالے امتحان مکیاں مگروں ادارے دی ذمہ داری مک جان دی اے۔ تئیں اپنے طور تے لہ سکدے او تے لہ نواں۔“ فیرا کئی چراں مگروں دس پئی جے صادق تے کراچی ٹر گیا سی کم لہن۔ کتھے گیا کجھ پتا نہیں۔ کم لہا کہ نہیں لہا؟

”انکل جی! چنتا نہ کرو۔ اوہ کوئی ایانا تے ہے نہیں۔ آپے مُڑ آوے گا۔ دھکے دھکے کھا کے۔“ صادق دے اک نیڑے دے یار نے تسلی دیندیاں آکھیا۔

”کراچی! ساڈے لئی پردیس اے۔ کا کا! او تھے ساڈا دُوروں نیڑیوں کوئی نہیں رہندا۔ اوہ دے کسے یار بیلی دا پتا دسو پتر کوئی تھوہ ٹھکانا؟ میں آپے رجاواں گا کراچی۔ لہاں گا پتر نواں۔“

صادق علی ولد نصیر علی ولد کبیر علی نواں۔ اوہ اکھڑ جیہا گیا تے فیرا اپنے نال گلاں کر دا کراچی جان والی گڈی چڑھ گیا۔۔۔ لہ لہا کے کجھ چر مگروں صادق دا پیو کراچیوں سکھنا پرت آیا۔

اک وار فیرا دُعاواں تے اڈیکاں تیز ہو گیاں۔ آساں ماٹھیاں نہیں سن پیندیاں۔ ماپیاں دا ہر نفس آؤندا جاندا صادق آکھدا۔ نسیم ویہاں (20) اکیاں (21) ورہیاں دی ہو کے بوہتا اڈیکن لگ پئی۔ ہر ویلے ہر دن تا نگھر رہندی۔

خورے کسے سویر دے کچے پکے ہنیرے چوں، کسے شام دی دھوڑ چوں اوہدا شہری بابو۔ اوہدا صادق۔ ابھر کے ویڑے آوڑے۔۔۔ اوہدا شہری بابو تے کوئی نہ آیا پر اک دن اچن چیت اوہدا خط ماپیاں ول آ گیا۔ ماپیاں نواں خط دیکھ کے چاہ چڑھ گیا۔ صادق دی ماں خط سُنن لئی بے چین سی پر جدوں صادق دے پیو نے خط پڑھیا تے اوہدی بے بسی جیہی چیک نکل گئی۔ اوس آکھیا: ”صادق دی ماں خط وچ لکھیا اے پئی تیرے پڑھے لکھے پتر نے ہن کدی وی ساڈے متھے نہیں لگنا۔“ ایناں آکھ کے اوہ سرسٹی ویڑوں باہر چلا گیا تے صادق دی ماں دل پھوڑ کے بہ گئی۔ ”ہن کیہ بنے گا۔۔۔ ہن کیہ بنے گا؟“

مشق

1- تھلے دتے غلط بیانات نوں صحیح کر کے لکھو۔

الف: افسانے دے کردار حقیقی ہوندے نیں۔

ب: افسانہ صرف لطف لین لئی پڑھیا جاندا اے۔ ایہدا زندگی دے مسئلیاں نال کوئی تعلق نہیں ہوندا؟

ج: افسانے دی کہانی سچی ہوندی اے۔

د: افسانہ پڑھ کے مکمل کہانی دا احساس ہوندا اے۔ پڑھن والے کہانی دے اگلے حصے دی پیاس محسوس نہیں کردے کہ اگانہہ کیہ ہووے گا۔

ہ: افسانے وچ کوئی اخلاقی سبق نہیں ہوندا تے نہ ای معاشرے دیاں خرابیاں اُتے چوٹ ہوندی اے۔

2- افسانہ لمبیاں اڈریکاں دا خلاصہ اپنے لفظاں وچ لکھو۔

قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ بارے کچھ یادگار واقعے

خوشامد توں کاوڑ

24 دسمبر 1945ء کوں وارڈ ڈسٹرکٹ مسلم لیگ دے کچھ کارکن قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ دے دولت خانے تے ہک جلسے وچ شرکت دی دعوت ڈیون گئے۔ انھیں وچوں ہک بندے مصافحہ کر بندیں ہوئیں عقیدت دے جوش تھوں مجبور تھی کے قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ دا ہتھ چم گھدا۔ ایہہ حرکت ڈیکھ کے قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ فرمایا۔ ”لوکیں کوں چاہیدے جو اوہ میکوں معمولی بندہ سمجھا کرن پیر و مرشد نہ سمجھن۔ ایں طراں لوکیں وچ غلط طریقین نال بسر جھکا ون دی عادت پئے ویسی۔ جیکوں عام انداز وچ شخصیت پرستی آکھیا ویندے ایہہ بیماری جتھاں نقصان ڈیندی اے۔ اتھاں اسلام وچ ناروا تے ناجائز وی ہے۔“

ایں طراں دا ہک بیوا واقعہ ذکی الدین پال لکھدن:-

”میکوں یاد اے جو جڈاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ پنجاب مسلم سٹوڈنٹس فیڈریشن دی کانفرنس توں فارغ تھی کے ہوٹل اپڑے تاں ساڈے ہک سنگتی خواجہ اشرف احمد عقیدت دے جوش وچ اتھاں دے پیریں کوں ہتھ لا ون دی کوشش کیتی تاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ انھیں دی ایں گالھ (گل) کوں بر محسوس کیتا تے آکھن لگے صرف اللہ سنیں دے اگوں جھکن ضروری اے کیوں جو اسلام ایں گالھ تے زور ڈیندا۔“

اصول پسندی

”1944ء وچ وزیر اعلیٰ سندھ سر غلام حسین ہدایت اللہ اپنا اختیار ورتیندیں ہوئیں مسلم لیگ دی ہائی کمان توں مشورہ کیتے بغیر ہک انگریز مسٹر تھامس کوں وزیر زراعت بنا گھدا۔ انھیں دا ایہہ قدم اصول دے خلاف ہا۔ پر اوہ سمجھدے ہن جو میں وزیر اعلیٰ ہاں جو چاہواں کر سگداں۔ بھل ایہہ انھیں دی غلط فہمی ہئی تے وڈے سوکھ نال قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ ایہہ غلط فہمی رفع کر ڈتی۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ غلام حسین ہدایت اللہ کوں دہلی سڈ وایا تے انھیں دے سامہنے ڈے صورتاں رکھیاں جو انگریز وزیر کوں بر طرف کر ڈتا و نچے یا وزیر اعلیٰ خود استعفیٰ ڈے ڈیون۔ آخر کار مسٹر تھامس کوں وزارت چھوڑنی پئی۔“

ایں طراں ہک واری ول سر غلام حسین ہدایت اللہ اپنی کابینہ وچ غیر مسلم لیگی مولانا بخش گوں شامل کر گھدا۔ سنیں محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ ایں خود سری کوں برداشت نہ کیتا تے واضح طور تے سر غلام حسین گوں حکم ڈتا جو اوہ خود استعفیٰ ڈے ڈیون یا مولانا بخش کوں مسلم لیگ وچ شامل کر گھدن۔ ورنہ انھیں کوں استعفیٰ ڈیون دی ہدایت کرن۔ مولانا بخش سندھ دے سابق وزیر اعلیٰ دے بھرا ہن۔ انہاں مسلم لیگ وچ رلن توں انکار کر ڈتا پر وزارت نہ چھوڑی۔ جیندی وجہ توں غلام حسین ہدایت اللہ گوں خود استعفیٰ ڈے کے کابینہ تڑوانی پئی۔ اوندے بعد بنن والی کابینہ وچ مولانا بخش کوں شریک نہ کیتا گیا۔

خیانت کیوں کراں؟

مختار زین لکھدن:-

”میڈے ابا سنیں آگرے وچ حج ہن۔ انھاں ڈسیا جو ہک واری قائد اعظم کہیں کیس دے سلسلے وچ آگرہ تشریف گھن آئے۔“

مسلم لیگ جلسہ کرن چاہندی ہی پر قائد اعظمؒ ایہہ آکھ کے جلسے وچ آون توں انکار کر ڈتا جو میں اپنے موکل دی طرفوں پیش تھیون آیاں جیندی اوں فیس ڈتی اے۔ میں ایندے وچ خیانت کیوں کراں؟ ٹساں جلسہ ول کہیں ڈینہ رکھ گھنوں۔ میں اپنے خرچے تے آویساں۔“

ضابطے دی پابندی

محبوب عالم لکھنؤ:

1946ء دی گل اے جو علی گڑھ وچ ہک جلسہ تھیا۔ جیندی صدارت ہک نوجوان طالب علم محمد نعمان ایم اے کیتی۔ ڈو جھے مقرر اں دے بعد جڈاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ تقریر کرن کھڑے تھے تاں جلسے دے صدر انھاں کوں تقریر کرن توں ڈک گھدا۔ آپ فوراً ایہہ تھئے تے جنیں ویلھے ول سڈیا گیا تاں تقریر کیتونے۔ جلسہ کنڈ دے بعد قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ ایں بارے چٹھیا تاں اوں ڈسایا جو ”ایہہ لوکین تے رعب سٹن سانگے کیتا گیا۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ آکھیا جو ”میں ایہہ سب کجھ ضابطے دی پابندی سانگے کیتے“ تے اوں گوں نصیحت وی کیتی جو اوہ وی ایں طراں نظم تے ضبط نال کم گھنن۔“

ظاہر اے اوں ویلھے قائد اعظمؒ دی جاہ کوئی بیالیڈر ہوندا تاں اوہ اپنی توہین سمجھ کے اوں ویلھے جلسے وچوں لگا ویندا تے ایں طراں وڈی گڑ بڑ تھیندی۔

پاکستان وچ کوئی بادشاہ کا مینی

محمد یامین خان لکھنؤ:

دہلی وچ آل انڈیا مسلم لیگ دا جلسہ تھیندا پیا ہا۔ ہک خوشامدی نعرہ ماریا: ”شاہِ پاکستان۔ زندہ باد۔“ قائد اعظمؒ خوش تھیون جاہ فوراً آکھن لگے ”ڈیکھو تہا کوں اینجھیاں گالھیں اصلوں نہیں کرنیاں چاہیدیاں۔ پاکستان وچ کوئی بادشاہ کا میناں ہوسی۔ اوہ مسلماناں دا جمہوری ملک ہوسی۔ جتھاں سارے مسلمان برابر ہوسن۔“

مشق

- 1- انھیں واقعیں وچوں قائد اعظمؒ دے کیہڑے کیہڑے اصول ساہنے آندن؟
  - 2- بے ترتیب لفظاں گوں ترتیب وچ لیا کے جملے بناؤ۔
- ا: ای۔ محسوس۔ گالھ۔ کیتا۔ قائد اعظمؒ۔ دی۔ گوں
 ب: رفع۔ کر ڈتی۔ غلط فہمی۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ۔ ایہہ
 ج: شامل۔ گوں۔ مولابخش۔ کر گھدا
 د: چاہندی۔ پئی۔ جلسہ کرن۔ مسلم لیگ
 ہ: بیا۔ لیڈر۔ کوئی۔ جاہ۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ۔ دی۔ ہوندا
- 3- واحد دے جمع تے جمع دے واحد لکھو۔

حرکت، بندہ، عاداتاں، شخصیتاں، واقعہ، عقیدت، مشورے، صورتاں، وزارت، ضابطے

آسرا

باجی جی! ”میں تہاڑے گھروں نہیں نساں گا۔“ محمود نے مینوں اطلاع دتی۔

”کیہ مطلب؟“ میں پچھیا۔ کیوں بے گل مینوں سمجھ نہیں سی آئی۔

”اوجی۔ پہلاں میں جنہاں گھراں وچ وی کم کیتا اے میں اوتھوں نُس کے آجاندا ساں۔ پر ہُن نہیں نساں گا۔“

”او کیوں ہئی“ میں پچھیا۔

”جی ہُن میں وڈا ہو گیا نا۔ مینوں پتا اے پئی تہاڑے جیسے چٹکیاں لوکاں کول رہن وچ ای میری بھلیائی اے۔“ اوہنے پیڑھی تے کھلو

کے برتن دھوندیاں ہو یاں جواب دتا۔ کیوں بے زمین تے کھلتیاں اوہدا تھہ نلکے تیکر نہیں سی اُپڑدا۔

”محمود تیری عمر کتنی کوہو وے گی؟“

”پتا نہیں جی۔ شاید میری ماں نوں پتا ہو وے۔ پر جی اوہنوں وی کیہ یاد رہیا ہونا ایس۔ عُمر وی کوئی یاد رکھن آلی چیچ اے۔“

محمود دی ایس فلاسفی دامیرے کول کوئی جواب نہیں سی۔ میں چپ کر گئی۔ پر اوہنوں تاں اللہ و لوں گل کھلا ر کے کرن دی عادت سی۔

حالے اوہنوں ساڈے گھر آیاں اک مہینا ای ہو یا سی۔ پر اوہنے بول بول کے تے چیزاں بارے سوال پچھ پچھ کے میرا مغز ای چٹ لیا سی۔

میری وی مجبوری سی۔ نوکر آج کل ملدے ای نہیں۔ ایس لئی اوہناں دیاں بوہت ساریاں گلاں برداشت کرنیاں پے جانداں نیں۔ میں

سوچیاں اک دودن بول بال کے جدوں محمود دی زبان دی اُٹی لٹھ جائے گی تاں آپے ای خموش ہو جائے گا۔ پر توبہ کرو جی۔ اوہ محمود ای کہیہ

جیہڑا دومنٹ زبان تالو نال لا جا وے۔

محمود فیرو بول پیا۔ ”باجی میرا بڑا دل کرداسی میں وی پڑھائی کراں۔ پر ایہہ گل سُن کے ماں نے مینوں اوہ مار ماری بے میں ساریاں

گلاں بھل گیا۔“

”مار یا کیوں سی تیری ماں نے؟“ میں ایویں ای بے دھیانی نال پچھیا۔

”جی اوہ کہندی سی۔ سانوں کہیہ لگے پڑھائیاں نال۔ کتے کم تے لگ گئیوں تے چار پیسے کمالیں گا۔ توں پڑھ کے کیہڑا باؤ بن جانا

ایں۔“

”نہئی باؤ آں دے سراں تے کوئی سنگ ہوندے نیں۔“ میں اوہدا دل رکھن لئی کہیا۔

”بے تینوں ایساں ای شوق اے۔ تاں میں تینوں پڑھادیاں کراں گی۔“

”سچ باجی جی۔“ اوہدے پڑائے ہوئے بلھاں تے ہاسہ آگیا تے پنھنیاں اکھاں مشالاں وانگلوں چمک پتیاں۔ ”میں۔۔۔ پڑھ

سکناں واں۔۔۔ میں وی پڑھ جاواں گا۔“ اوہنوں یقین نہیں سی آرہیا۔

”ہاں۔۔۔۔۔۔ ہاں کیوں نہیں۔“ میں تسلی دتی۔

”تسی جی۔۔۔۔۔ کئے چنگے او۔۔۔۔۔ میں تہاڈے گھروں کدی وی نہیں نساں گا۔“ تے ایہہ کہندیاں کہندیاں شاید خوشی دے ماریاں اوسدے ہتھ کتب گئے تے نویں پلیٹ دے چارٹو لے ہو گئے۔

میں مڑ کے دیکھیا۔ تاں محمود اپنیاں نظراں راہیں رحم دی اپیل کردا کھڑا سی۔ اوہدیاں نظراں جویں میرے کلیجے نوں ونھ گئیاں، نگا جیہا بال و چارا، ایہوں کنیاں فکراں پے گئیاں نیں۔ میں پرت کے فیرا پنے کم وچ رُجھ گئی۔

کافی چر بعد اوہدی مری جیہی اواز آئی۔

”باجی جی تساں مینوں ماریا نہیں۔“

”کوئی نہیں غلطی انسان کولوں ای ہو جانندی اے۔۔۔۔۔ مارنا کاہدے لئی سی۔“

میں کیہاتاں اوہدیاں اکھاں وچ اتھر آ گئے۔

”جی پہلے والیاں بیگماں تے مینوں بوہت ماریاں سن۔“

دو بے دن میں اوہدا قاعدہ تختی لے آئی تے پڑھائی شروع کرادتی پر میں اوہدیاں گلاں توں بوہت عاجز ساں۔ سبق تاں اوہ انج یاد کر لیندا سی۔ جویں واہ وگے۔ پر پڑھدیاں پڑھدیاں ہو رگلاں چھیڑ کے بہر رہندا سی اک دن سبق پڑھ رہیا سی۔ بابا آیا۔ آم لایا۔ تاں کہن لگا۔ ”سانوں تے پتا ای نہیں امب داسوا کہو جیہا ہوندا اے۔ ابا ہوندا تے امب کھوانا پراوہ تے اودوں ای فوت ہو گیا سی جدوں میں نگا جیہا ساں۔ مینوں تے یادوی نہیں اے دی شکل۔“ ماں کہندی اے ”توں میرے کچھڑ سیس۔ جدوں تیرا ابا فوت ہو یا سی۔“ پر ماں نے جدوں دو جاویاہ کیتا۔ اودوں میں وڈا ساں مینوں سب یاد اے۔“

”تیری ماں نے دو جاویاہ کر لیا اے۔ فیروی تینوں پڑھایا لکھایا نہیں۔“

”اوہ جی کہیہ کردی و چاری۔ چھیاں جیاں نوں کوں پال دی؟“

میرا نوں پیووی بڑانگا را اے۔ ہک پیسے دادیوال نہیں۔ روز نشہ کر کے آجاندا سی۔ تے سانوں ساریاں نوں گٹ داسی۔ ایس کر کے ماں نے سانوں کم تے لادتا پئی اوہدی مارتوں تاں بچ جاواں گے۔“

”ہن گزارہ چل جاندا اے تہاڈا۔“

”آہو جی! میرے وڈے بھرا کدوں دے کم تے لگ گئے ہونے نیں۔ میں وی کم کرناواں۔ واہ۔۔۔ واہ گزارہ ہو جاندا اے جی۔ ہُن میں پڑھ لکھ کے باؤ بن جاواں گاتے ماں نوں نوں کپڑے لے کے دیاں گانا لے جی۔ میں اوہنوں مزیدار چچیاں وی کھواواں گا۔ و چاری سَکے ٹکڑے کھا کھا کے اک گئی ہونی ایں۔“

”اچھا۔ ہن تُوں تقریر بند کرتے سبق یاد کر۔“

”ہچھا جی۔“

پر نہ اوہدیاں تقریراں بند ہوئیاں تے نہ اوہ دھیان نال سبق یاد کر سکیا۔ اک دن میں خفا ہو کے کہہ دتا۔ ”محمود! بے توں پڑھائی کرنی ایں تاں سب کچھ چھڈ کے پہلاں دھیان نال سبق یاد کر یا کر نہیں تاں میں پڑھانا چھڈ دیاں گی۔“

فیرانج ہون لگ پیا پچی میں کوئی کم دسیاتے اگے کچھے ہو گئی مڑ کے جو آئی تاں محمود ہوری غائب۔

”محمود توں کیتھے سین؟“

”باجی میں سبق یاد کر رہیا ساں۔“ اودھا ایہہ جواب مینوں لاجواب کر دینداسی۔ تے میں دل ای دل وچ شرمندہ جیہی ہو کے اوہ کم آپے ای کر لیندی ساں پر جدوں تھوم پیاز دی بو میریاں ہتھاں وچ رچ گئی تے برتن مانجھ مانجھ کے نہوں گھس گئے تاں محمود دی پڑھائی توں چڑ جیہی چڑھن لگ پئی۔ پر کردی کیہ۔ سیانے آکھدے نیں پئی گل پیا ڈھول وجانا پیندا اے۔ مینوں وی ہُن کوئی علاج نہیں سی جُھ رہیا اپنی کیتی دا؟ میں ولادلا کے محمود نوں کہندی رہندی ساں۔ ”محمود پہلاں کم کر لیا کر فیر سبق یاد کر لیا کر۔“ پر اوہ سبق وچ ایناں ڈُپیا ہو یا ہنداسی جے قاعدہ اودھے سائمنے ہوئے نہ ہوئے بس اکھاں بند کر کے طوطے وانگول بولی جاندا سی۔

اک دن میں کم توں واپس آئی۔ تھکی ہوئی ساں تے بھکھ وی لگی ہوئی سی۔ میں چھیتی چھیتی مُونہہ تے پانی دے چھٹے مارے تے محمود نوں اواز دتی۔

”محمود کھانا لیا۔“ تے آپ اخبار ویکھن لگ پئی۔ پندرہ (15) منٹ لنگھ گئے یا شاید اڈھا گھنٹا۔ پر کھانے دی شکل ای نہ نظر آئی۔ تاں میں کچن ول گئی۔ چلھے اُتے سکھنا تو ایا سڑداسی تے محمود بل بل کے سبق پڑھی جا رہیا سی۔ اک دم میرا داغ بھبھیری وانگول بھوں گیا۔ میں محمود دے ہتھ وچوں قاعدہ کھوہ کے پرانہہ سٹ دتا۔ اوہ حیران کھلوتا ناں میرے ول ویکھی جا رہیا سی جو میں پتھر دا ہو گیا ہووے۔ میں اودھا بستہ چُک کے اک کونے وچ رکھ دتا تے چیک کے آکھیا۔

”بس بہتیری ہو گئی۔ تیرا پڑھنا لکھنا بند۔“

اوہ کچھ چر کھلوتا رہیا فیر کچھ چر بعد بستے توں حسرت بھریاں نظراں نال تنکدے تنکدے ہو لی ہو لی بُو ہے ول ٹر پیا۔

”محمود۔ کدھر جا رہیا ایس؟“ میں اواز دتی۔ پر شاید اوہنے سُنیا ای نہیں سی۔ ہو لی ہو لی قدم رکھدا جو یں نیندر وچ ٹر رہیا ہووے۔ اوہ بُو ہے وچوں باہر نکل گیا تے آج تیک نہیں پر تیا۔

مشق

- 1- ایس افسانے دا خلاصہ اپنے لفظاں وچ لکھو۔
- 2- محمود دے تعلیم حاصل کرن دے شوق بارے پتھ سطران لکھو۔
- 3- محمود نے بستے ول حسرت بھریاں نظراں نال کیوں ویکھیا؟ وضاحت کرو۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ

پنجاب وچ اسلام دی روشنی پھیلان تے لوکاں نوں ہدایت دی سدھی راہ سکھان والے اللہ دے نیک بندیاں تے بزرگاں وچوں حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دا مقام بڑا اچا اے۔ اوہناں دا اصل ناں حاجی محمد اے۔ لقب نوشہ، تے گنج بخش خطاب سی۔ اوہ 1014 ہجری بمطابق 1602 عیسوی نوں موضع گھگاں والی وچ پیدا ہوئے۔ اجکل ایہہ پنڈت تحصیل بھالیہ ضلع منڈی بہاؤ الدین وچ اے۔ اوہناں دے والد حضرت علاؤ الدین غازی نے پیدل ست (7) حج کیئے۔ آخری واری حج تے جان ویلے اپنی گھر والی نوں فرمایا! ”میں حج کرن جا رہیا واں۔ میرے جان توں تھوڑے دنوں بعد ای اللہ تعالیٰ ساڈے گھر اک پتر عطا کرے گا۔ جیہڑا بڑا قسمت والا تے اللہ دا ولی ہووے گا۔ اوہناں حاجی محمد رکھنا۔“ ایہہ خوشخبری ہو کئی بزرگاں نے وی دتی سی۔ چنانچہ ولادت ویلے بچے داناں حاجی محمد رکھیا گیا۔

حضرت علاؤ الدین غازی جدوں حج توں واپس پر تے اوس ویلے حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دی عمر پنج (5) ورہے ہو چکی سی۔ اوہناں مڈھلی تربیت اپنے والد تے چاچے شیخ رحیم الدین رحمۃ اللہ علیہ ہوراں کولوں حاصل کیتی۔ بعد وچ موضع جاگوتارڈی اک دینی درسگاہ وچوں حافظ قائم الدین کولوں قرآن، حدیث تے فقہ دی تعلیم لئی۔ ایتھوں ای قرآن پاک دی قرأت دے ست (7) معروف طریقے سیکھے۔ حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے ظاہری تعلیم مکمل کرن مگروں بھلوال جا کے سلسلہ قادری دے معروف روحانی بزرگ حضرت تخی شاہ سلیمان نوری حضور رحمۃ اللہ علیہ دے ہتھ اُتے بیعت کیتی۔ مرشد دی توجہ تے رہنمائی نال اوہناں نے بڑی چھیتی تصوف دیاں منزلاں طے کر لیاں۔ مرشد دے حکم مطابق مرشد نوں شہرہ تارڑاں وچ اپنا تبلیغی مرکز قائم کیتا۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے ایسی علمی تے روحانی مرکز وچ دُور دراز توں آ کے لوک فیض حاصل کر دے سن۔ نہ صرف ہندوستان سگوں کابل، قندھار تے کشمیر دے علاقیاں وچ وی اوہناں دے مرید تے خلیفے موجود سن اوہ دن رات اللہ تے اللہ دے رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا پیغام گھر گھر اپڑاندے سن۔ جتھے ضرورت ہندی او تھے ایہہ نوشاہی درویش و عظیم نصیحت توں کم لیندے تے جتھے لوڑ محسوس کر دے باطن دی نظر نال لوکاں دے دل دی کیفیت بدل کے رکھ دیندے۔ بوہت ساریاں کتاباں وچ لکھیا ہو یا اے کہ اوہناں دے سوہنے اخلاق، اُچے کردار تے مٹھی گفتار توں متاثر ہو کے ہزاراں لوک اسلام دے حلقے وچ داخل ہوئے۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دی حیاتی ربی محبت تے رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق وچ رنگی ہوئی سی۔ اوہ اکثر فرماندے سن کہ ”ساڈی زندگی دا طور طریقہ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی سنت دے مطابق اے“۔ اوہ بڑے ہمدرد، نمگسار، ملن سار، خدمت شعار تے ہس مکھ سن۔ دو جیاں نوں تکلیف وچ دیکھ کے رنجیدہ ہو جان دے سن تے ہر ویلے اوہناں نوں خوشی چُچان دی کوشش کر دے۔ آئے گئے دی خدمت اپنے ہتھیں کر دے۔ اپنی روزی محنت نال کماندے جو کجھ مل جاندا اوہدے اُتے صبر شکر کر دے۔ حسد، لالچ تے خود غرضی توں بچن دی تلقین کر دے۔ ہر ویلے عاجزی تے انکساری وچ رہندے۔

توکل اوہناں دا اوڑھنا کچھو ناسی۔ دسترخوان بڑا وسیع سی۔ کوئی غیر مسلم وی آجاندا تے اوہدی پوری پوری خدمت کر دے۔ سخاوت دا ایہہ عالم سی کہ کدے کوئی سوالی خالی ہتھ نہ جاندا۔ ایسے دریا دلی تے سخاوت پاروں لوک اوہناں نوں گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ آکھدے سن۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ عالماں، درویشاں تے وڈی عمر دے لوکاں دا پورا پورا احترام کر دے سن۔ نکلیاں نال خاص شفقت کر دے۔ اوہ فرمائدے سن۔ ”جیہڑا بندہ اپنے اُستاداں دا صحیح احترام کرے گا اوہو کا میابی نال منزل اُتے اپڑے گا۔“ اوہناں دے نکلے پُتر ہاشم رحمۃ اللہ علیہ دریا دل دے اُستاد مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی نے آپ دے روحانی مرتبے دی شہرت سُنی تے ملن دی خواہش کیتی۔ اوہناں اپنے بیٹے دے نال خط وچ لکھیا کہ مولانا کیوں جے تیرے اُستاد نہیں ایس لئی میرا فرض اے کہ پہلے میں خود چل کے اوہناں کول ہوا آواں۔ جدوں اوہ سیالکوٹ اُپڑے تے مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی اوہناں دے حسن اخلاق تے رُوحانی مرتبے توں بڑے متاثر ہوئے تے اپنے حق وچ دُعا کروائی۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے اُن گنت مُرید سن۔ جیہڑے اوہناں دے ارشادات توں ہر ویلے فیض اُٹھاندے سن۔ اوہ مریداں نوں ہمیش بھائی یا اللہ والیو کہہ کے بلاندے سن۔ جدوں مُریداں نوں وعظ فرمائدے تے انج لگدا۔ جویں کوئی کتاں وچ مٹھا مٹھا رس گھول رہیا اے۔ اوہناں دے ایہہ وعظ پنجابی وچ ہوندے سن تاں جے لوکاں نوں اسانی نال سمجھ آسکے۔ اوہناں دی اُردو تے پنجابی شاعری وچ اسلام دی تعلیم تے چنگے اخلاق دی تلقین ملدی اے۔ آپ دے کچھ وعظ چھپ چکے نیں۔ جیہڑے پنجابی نثر دا سبھ توں پُرانا نمونہ سمجھے جاندے نیں۔ اوہناں دے وعظاں وچ قرآن مجید دے نال حدیث پاک دے احکامات تے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی سیرت دے جھلکارے ملدے نیں۔ ایہناں وعظاں دی روشنی وچ آج وی اسیں اپنے اخلاق تے کردار نوں اُچا کر سکے آں۔

لوکاں لئی اوہناں دی تعلیم دا خلاصہ انج اے:

اللہ نوں اک متواہد دے توں سوا کسے ہور دی عبادت نہ کرو۔

اللہ تعالیٰ دے رسول دی اطاعت کرو۔ بیہماں تے مسکیناں نال دلوں پیار کرو۔ دو جیاں دی خدمت تے مدد بناں لاچ کرو۔ وعدے دی پابندی کرو۔ اُستاداں تے بزرگاں دی عزت کرو تے لڑائی جھگڑے توں ڈور رہو۔ صفائی دا حاصل خیال رکھو۔ وقت دی قدر کرو۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دی من کھجیوں تعلیم نے معاشرتی سطح اُتے زبردست انقلاب برپا کیتا۔ اوہناں دے عقیدت مند جیہڑے نوشاہی کہلاندے نیں آج وی دُنیا دے کونے کونے وچ اسلام دی تبلیغ وچ مصروف نیں۔

اللہ دے ایس بزرگ نے 1103 ہجری برطابق 1691 عیسوی نوں وصال فرمایا۔ اوہناں دماز موضع نمل شریف تحصیل پھالیہ وچ اے۔

مشق

- 1- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دا اصل ناں کیہ سی تے آپ کدوں تے کتھے پیدا ہوئے؟
- 2- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے مرشد کون سن تے اوہ کیہڑے سلسلے نال تعلق رکھدے سن؟
- 3- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے اپنا تبلیغی مرکز کتھے قائم کیتا؟
- 4- اوہ اپنیاں مُریداں نوں کیہ آکھ کے بلاندے سن؟
- 5- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے کدوں وصال فرمایا؟

ہُن کوئی دیوانہ نہیں بلدا

علی جان مظفر آباد آزاد کشمیر دے اوس شہید دا پتر سی جس نے مقبوضہ کشمیر دی آزادی لئی اپنی جان قربان کر دتی سی۔ علی جان اوس ویلے بوہت زکا سی۔

اوہ دے نکلے جتے گھر دا ویٹہ ہر موسم وچ ہرا بھرار ہندا سی۔ خرمائیاں، ناکھاں، تے آلو چیاں دے رُکھاں تھلے اوہ گلی ڈنڈا تے سٹاپو کھیڈ دا۔ چٹے کھنور والاں والی دادی جینوں گھر دے نکلے وڈے سارے ”بے جی“ آکھ دے۔ اوس نوں ماں توں ودھ پیار کردی سی۔ ہر ویلے کچھ چکی پھردی۔ اپنے ہتھ نال مونہہ وچ بُر کیاں پاؤندی سی۔

کدی کدھرے جے ذرا جتاں پنڈا اتنا ہو جاندا تے دونوں ہتھ رت دی بارگاہ وچ چک کے اودھی حیاتی دیاں دعاواں منگدی۔ پَر جدوں اوہنے سکول وچ پہلا قدم دھریا تے دادی اک سویر چپ چیتی اوس دیس ٹر گئی۔ جتھوں کوئی واپس نہیں آؤندا۔ ہُن اوہ تے اودھی ماں تے بڑھا دادا اوس ویٹے دی رونق رہ گئے۔

اوس اکثر اپنی ماں نوں اک تصویر ہتھاں وچ لے کے روندیاں ویکھیا۔ جے کدی اوس نے ایس تصویر بارے ماں کولوں پچھیا وی تے اوہ کچھ ندرسدی بلکہ تصویر لگا دیندی۔

اوس سے کشمیر دی آزادی دی تحریک بڑے زوراں تے سی۔ مقبوضہ کشمیر توں ظالماں دے ہتھوں ستائے ہوئے قافلے مظفر آباد آکے پناہ لے رہے سن۔ ایہناں وچوں کچھ لوکاں نے اوہناں دے گھر وی کچھ دن لئی پناہ لئی۔ اک دن اودھی ماں نال اوہناں دیاں گلاں سُن کے اوہ حیران رہ گیا۔ کیوں جے ماں نے آج تیکر جیٹری تصویر اودھے کولوں لکھوئی ہوئی سی تے کوئی دن ایسا نہیں سی لکھیا جسد اوس ہنجواں دے ہار اوس تصویر تے نہ پائے ہون، اوہ دے شہید بیودی سی۔ جیسے اپنی دھرتی ماں دی آزادی لئی جان قربان کر دتی سی۔ اوہ اوس بہادر علی شیر خان شہید دا پتر سی۔

ہُن اوہدا اکو خواب سی جے اوہ اپنے پیو دے پیراں تے ٹرے گا۔ اوہ دے وانگر بہادری دے کارنامے سرانجام دیوے گا۔ لوڑ پئی تے ایس دھرتی دی مانگ اپنے لہونال سجاوے گا۔ ایہہ سوچدے سوچدے ہُن اوہ سکول توں نکل کے کالج وچ قدم رکھ چکیا سی۔ ماں دے والاں وچ چٹے وال چاندی دیاں تاراں وانگوں چمکن لگ پئے سن تے دادا ڈنگوری توں بناں ٹر نہیں سی سکدا۔

مقبوضہ کشمیر وچ مسلمان آزادی لئی جدوجہد کر رہے سن تے آزاد کشمیر دے مسلمان وی اوہناں دی آزادی لئی دل وچ اوہناں ورگی تڑپ رکھدے سن۔ ہر گھر دشمن دے ظلم دا نشانہ بن چکیا سی۔ اوہ گھر جنہاں دیاں چھتاں تے انگوراں دیاں ویلاں لٹکدیاں سن۔ جنہاں وچ ساگ تے پیو دے سالن نال چٹے اُبلے ہوئے پچول پکدے سن۔ اوہناں وچ ہُن ہر ویلے گولیاں دیاں واجاں تے نم دیاں بدلیاں چھائیاں ہویاں سن۔ ظلم دی رات کمن تے نہیں سی آؤندی۔

اک دن اوہ کالج آ پڑیا تے ہر پاسے اکو نعرہ سنائی دتا۔ ”چلو! چلو! مقبوضہ کشمیر چلو! بارڈر لائن توڑ دیو!“ دارولا ہر پاسے سنائی دے رہیا سی۔

چلو! چلو! مقبوضہ کشمیر چلو! اونے ایہناں نعریاں دا اثر قبولیا۔

پوہ ماگھ دی برف وِ رگی ٹھنڈی رات سی۔ جھڑی لگی ہوئی سی۔ مظفر آباد شہر دے لوکی ٹھنڈتوں بچن لئی کانگڑیاں، صندلیاں تے ہیٹر بال کے بیٹھے رات بتا رہے سن۔ علی جان دی بڈھی ماں ویہڑے وِچ بے چینی نال پھر رہی سی تے بڈھا دادا گھنڈ نال اپنا ہڈھا وجود گھسیٹدا اکدی اک پولیس چوکی تے کدی دوجی پولیس چوکی وِٹے بھجدا۔ کیوں جے اوہ حالی تیکر گھر نہیں سی اپڑیا۔۔۔۔۔ سویر ہوئی تے اوہ دے کالج توں پتا لگابے ”کشمیر چلو، کنٹرول لائن توڑ دیو“۔ والے نوجواناں نال اوہ منڈاوی سویرا کوئی پنجابہ (50) میل دُور بارڈرول پیدل ای مارچ کردا جا پُجاسی، ہُن تیک اوہا کوئی آتہ پتا نہیں سی لگ رہیا۔ بڈھا دادا بار بار پولیس چوکیاں دے چکر لارہیا سی۔

ماں نمائی دا دل مٹھ وِچ آیا ہو یا سی۔ ہونی ہو کے رہندی اے۔ اوس ویکھیا۔ اوہ دے ویہڑے دا وڈا بوہا کسے کھول دتا اے تے ایسولینس وچوں پولیس دے سپاہیاں نے منجی کڈھی۔ اوہ دے بڈھے دادا دے دیاں پکاں تے ہنجوں تے اوہ اوہدی لاش وصول کر رہیا سی۔ ویکھدیاں ویکھدیاں اوہا ویہڑا مرداں تے زنانیاں نال بھر گیا۔ اوہ اوہ دے شہید پُتر نوں ایہناں لفظاں راہیں خراج عقیدت پیش کر رہے سن۔ جے ایہہ جوان شہادت دے نشے وِچ سینہ تان کے نعرے ماردا ”ہمارا کشمیر چھوڑ دو“۔ باؤنڈری لائن وِٹے ودھر رہیا سی تے گولیاں دی بوچھاڑ ہو گئی۔ اوہ آپ شہید ہو گیا پر آزادی دا دیوا بال گیا۔ بھانویں ہُن اوہ دے اپنے ہنیرے گھر وِچ کوئی دیوانہ نہیں بلدا۔۔۔

مشق

- 1- علی جان دی ماں کس دی تصویر نوں لکھو کے رکھدی سی تے کیوں؟ تھوڑے لفظاں وِچ جواب لکھو۔
- 2- علی جان نوں کیہڑے جذبے نے جہاد کرن تے جُبو کر دتا سی؟
- 3- ایس افسانے وِچ کشمیر دے کیہڑے کیہڑے پھلاں دا ذکر کیتا گیا اے؟
- 4- علی جان دے کالج وِچ کیہڑا نعرہ گونج داسی؟
- 5- ایہناں لفظاں دی جمع لکھو:-

چھت، کانگڑی، صندلی، گولی، بدلی، تصویر، منجی، جان، قافلہ، دھرتی

غازی علم الدین شہید رحمۃ اللہ علیہ

مغل بادشاہ جہانگیر دے سے بھائی لہنا سنگھ مسلمان ہو یا۔ اللہ سائیں دے اوس نیک بندے نے رب نال انج لوائی جے لوک اوہنوں حضرت برخوردار دے نال توں یاد کر بندے نیں۔ اوہناں دامنر لہ ہور انج موجوداے۔

حضرت برخوردار ہوراں دی چھویں پشت انج مستری طالع مند ہونے نیں۔ جنہاں دا واسا کوچہ چاک سواراں دے لہندے والے سرے تے نکلے جیسے مکان انج ہا۔ مستری میاں طالع مند دے دوپترے تے ہک دھی ہا ہی۔ اوہناں نے جمعرات 4، دسمبر 1908ء نوں جنم والے نکلے پتر داناں علم الدین رکھیا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ کچھ وڈیرا ہویا تاں دینی علم سکھان کیتے اوہنوں محلے دی مسیت انج داخل کیتا گیا۔ کچھ چر بعد اوہنوں بازار نوں سیریاں (اندرون اکبری دروازہ) بابا کولودے درس انج پڑھنے پایا گیا۔ مستری میاں طالع مند لکڑی دا کم کر بندے سن۔ اوہناں اپنے پتر علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں وی اپنا کم سکھاؤنا شروع کیتا۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے لکڑی دا کچھ کم اپنے وڈے بھرا مستری محمد الدین توں وی سکھیا پر لکڑی دے کم انج کارگیری بھائی دروازے وسدے مستری نظام الدین کولوں سکھی۔

پہلی جنوری 1928ء نوں علم الدین رحمۃ اللہ علیہ اپنے پیو دے نال کوہاٹ ٹر گیا۔ کوہاٹ اپڑکے پیو پتر نے بنوں بازار انج فرنیچر دا کم شروع کر دتا۔

جنہاں دناں انج علم الدین رحمۃ اللہ علیہ کوہاٹ وسدا ہا۔ اوہناں دناں انج اسلام دشمن طاقتاں نے ہندو مسلم فساد گھتن دا ہک متا پکایا تے سرکار دوعالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں دی شان تے عظمت دے خلاف گستاخی بھری کتاب لکھوائی۔ جیہنوں لاہور دے بد بخت ہندو ناشر راج پال نے چھپوایا۔

مارچ 1929ء انج علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے وڈے بھرا مستری محمد الدین دے گھر دھی جتی جیہنوں ویکھن کان علم الدین رحمۃ اللہ علیہ کوہاٹوں لاہور آیا۔ اوہناں دناں انج لاہور دی ہرگلی محلے انج راج پال دی بھیڑی حرکت تے گستاخی دیاں گلاں چھڑیاں ہونیاں سن۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں ایہہ وی پتالگا جے راج پال نوں ایس جرم انج چھے مہینے دی سزاوی ہوئی پر حکومت نے اوہنوں بری کر دتا۔ جیہدے بعد مسلماناں بہوں سارے جلسے کیتے تے جلوس کڈھے پر انگریز حکومت راج پال دی چھاپی ہوئی کتاب توں ضبط نہ کیتا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے ایہہ وی سن لیا جے راج پال توں مارمکاؤن کیتے دو مسلمان مجاہد غازی عبدالعزیز خان تے غازی خدا بخش ہوریں راج پال اُتے وکھو وکھ حملے کر چکے نیں۔ پر راج پال مرٹوں پچھارہیا اے۔ پر غازی عبدالعزیز خان نوں چودھاں سال تے غازی خدا بخش نوں ست سال قید دی سزا ہو چکی اے۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ توں ایس گل داوی پک ہو گیا جے سرکار دوعالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق انج ہر مسلمان آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی شان انج گستاخی کرن دے جرم انج راج پال توں دوزخ دی بھاہ انج سٹن نوں کالھا اے۔ ایہہ ساریاں گلاں سن کے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے دل انج وی سرکار دوعالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق والے بوٹے نے پنگرنا شروع کر دتا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نہ تے عالم ہانہ فضل۔ پر اللہ سائیں نے اپنے حبیب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق دا جیہڑا بوٹا اوہدے من
 اچ لایا اوہ تھوڑے ای دنوں اچ پھٹلن تے آیا تے اوہنے چار چٹھیرے مشک چا دتا۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دیاں دُھاں جگ اُتے اچ پئیاں
 جے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے سارے مسلماناں دے دلاں اچ محکم جھوکاں لالیاں۔

16 اپریل 1929ء نوں علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے دل دریا اچ محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عشق دا ہڑھ ایڈے زور نال آیا جے (20)
 سال چار (4) مہینے تے دو (2) دنوں دی عمر دا گبھر و علم الدین رحمۃ اللہ علیہ اوہنوں ٹھلھ نہ سکیا۔ اوس نے جاراج پال نوں لکاریا ”پئی توں
 اپنی مکروہ کتاب نوں ساڑن دا وعدہ کرتے اگانہہ توں توبہ کر۔“

راج پال نے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے لکارے نوں خالی بڑھک سمجھیا تے چُپ ہو رہیا۔ فیہ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے اوس نوں
 ہمیش لئی چُپ کرا دتا تے آپ غازی بن گیا راج پال دے قتل ہوون دا شور شرابہ شروع ہو گیا تے تھوڑی دیر بعد ہندو آں نے
 غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں پھد کے پولیس دے حوالے کر دتا۔

مقدمہ ایڈیشنل ڈسٹرکٹ مجسٹریٹ لاہور دی عدالتے گیا۔ ہندو آں نے مل ملا کے مقدمے نوں جھبہ جھبہ دے سیشن جج دی
 عدالتے اپڑوایا۔ فیہ سیشن جج نوں وی مل ملا کے ہک (1) مہینا تے سولوں (16) دنوں دے اندر اندر مقدمے دا فیصلہ اپنی مرضی موجب
 کروالیا۔ 22 مئی 1929ء نوں سیشن جج مسٹر ٹیپ نے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں موت دی سزا حکم سنایا۔

ایس فیصلے نوں سُن کے مسلماناں نوں بھوں دکھ ہو یا۔ لاہور اچ مسلماناں دے کئی جلسے ہوئے۔ اوہناں نوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ
 دی سزاداتاں کوئی فکر ناہی پر رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی توہین دا بھوں فکر ہا۔ مسلمان چاہندے سن جے بھانویں ڈھیر سارا مال دی قربان
 کرنا پوے۔ انگریز حکومت سرکار دوعالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی توہین نوں جرم قرار دے دیوے۔ تاں ایہہ سودا مہنگا نہیں۔

مسٹر محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ پیرسٹریٹ لاء نوں بمبئی توں سدیا گیا جد کہ مسٹر فرخ حسین بار ایٹ لاء نوں لاہوروں چُپیا گیا تے
 ہائی کورٹ اچ اپیل کر دتی ہائی کورٹ لاہور نے 15 جولائی 1929ء نوں فیصلہ کریندیاں ہو یاں اپیل خارج کر دتی۔ ہائی کورٹ دے فیصلے
 دے خلاف پریوی کونسل لندن اچ اپیل کرن دا آہر کیتا گیا۔ اپیل دا مسودہ مسٹر محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ دی نگرانی اچ تیار ہو یا۔ انگریز
 حکومت ہندو آں نوں خوش رکھنا چاہندی ہاپئی ایس کیپٹے پریوی کونسل لندن نے وی غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں سُنائی گئی موت دی سزا
 نوں قائم رکھیا۔

پریوی کونسل لندن دے فیصلے بارے جدوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں دسیا گیا تاں اوہنے چھال مریندیاں ہوئیاں ”اللہ اکبر“
 دا نعرہ ماریا تے مُڑ آکھیا۔“

”تقدیر دے لکھاری نے پہلے دن توں ای میری قسمت اچ شہادت
 دا رتبہ لکھ دتا ہا۔ انشاء اللہ ہُن مینوں دربار رسالت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 اچ حاضری دیون توں کوئی طاقت نہیں روک سکدی۔ مینوں پک
 اے پئی اللہ سائیں میری قربانی نوں منظور فرمایا اے۔“

اوس دن توں بعد غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ خوش تے نہال رہن لگ پیا۔ پریوی کونسل لندن دے فیصلے دی خبر سُن کے مسلمان قوم جوش اِچ آگئی۔ لاہور اِچ تھر تھلی مچ گئی۔ انگریز حکومت نوں ڈر پئے گیا جے بغاوت یا فساداں دی آگ دے بھانہڑ کھل نہ جاوَن۔ ایس کر کے حکومت نے جمعہ 4 اکتوبر 1929ء نوں فجر ویلے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں ڈسٹرکٹ جیل میانوالی اِچ اِدا تاجتھے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں 20 ورہے 10 مہینے تے 27 دناں دی عمرے شہید کر دتا گیا۔ 31 اکتوبر 1929ء دی تاریخ مِتھی گئی۔ غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں آخری خواہش موجب نماز شکرانہ ادا کرن دی اجازت دتی گئی۔ جہدے بعد اونوں موت دی پھانسی پائی گئی۔ غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے اپنی جان دے کے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا ایہہ فرمان پورا کر دتا:

”اوہ بندہ سب توں اچّا تے سچّا اے جیہڑا اپنی جان تے مال نال اللہ دی راہ وِچ جہاد کر دالے۔“

سرکارِ دو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا عاشق غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید جمعرات دے دیہاڑے ایس فانی دُنیا اُتے آیا تے جمعرات دے دیہاڑے دُنیا توں گُوج کر گیا۔ پراوس داناں اِچ وی زندہ اے تے ہمیش زندہ رہسی۔

اوس سسے دی سرکار دے حکم نال غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نوں جنازے تے کفن توں بناں ای میانوالی قیدیاں دے گورستان اِچ دفنایا گیا۔ پر مسلمان قوم نے حکومت کولوں منگ کیتی جے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی وصیت موجب اوہدی میت توں لاہور دفنوں دی اجازت دتی جاوے۔ چوکھیاں کوششیاں مگروں گورنر پنجاب نے اجازت دے دتی۔ آخر 14 نومبر 1929ء نوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی میت توں بڑیاں شانناں نال قبرستان میانوالی صاحب لاہور اِچ دُن کیتا گیا جتھے حاضریاں بھرن کیتے لوک دُوروں دُوروں آندے نیں۔ فاتحہ پڑھدے نیں تے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی عظمت توں سلام کریندے نیں۔

مشق

- 1- غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دے والد واکہ ناں سی؟ اوہناں دے کتے دھیاں پتر سن؟
- 2- غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے کس کس اُستاد کولوں تعلیم حاصل کیتی؟ تے کس کس کولوں لکڑی دا کم سکھیا؟
- 3- غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے راج پال نوں کیوں قتل کیتا؟
- 4- پریوی کونسل لندن دا فیصلہ سُنن توں بعد غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے اپنے جذبیاں دا اظہار کیہڑے لفظاں وِچ کیتا؟
- 5- تھلے دتے لفظاں دے معنے لکھو تے جملیاں وِچ استعمال کرو۔
کالھا، پنکڑنا، ٹھلھنہ سکیا، مِتھی گئی، گورستان، جھوکاں، گبھرو، بدبخت، بھاء، محکم، شہادت

واپسی (ڈرامہ)

ہلکا جیہا خوشی بھریا سازیہ فیڈ ان ہوندا اے تے کجھ دیر جاری رہ کے ہولی ہولی فیڈ آؤٹ ہوندا اے۔ فیروبو کھلن دی اواز اُبھردی اے اوہدے نال ای کسے دے ٹرن داتاثر پیدا ہوندا اے۔ فیراک جوان گڑی (سیکنہ) دی اواز اُبھردی اے۔

سیکنہ: ماں۔۔۔ ماں جی۔ ہائے۔ ہائے ماں کتھے ٹرگئی اے گھر خالی چھڈ کے۔ پل داوساہ نہیں تے ماں نوں ویکھو کوئی اتہ بتای نہیں۔ چل نی سیکنہ توں چھا با ویکھ۔ کوئی روٹی دی بُرکی ہے تے کھاٹھنڈا پانی پی تے اپنے رب دا شکر ادا کر۔
(کسے دے داخل ہون داتاثر۔ اک وڈی عمر دی عورت خیراں دی اواز)

خیراں: اللہ جان دا اے ایس مہنگائی نے کتھے اپڑ کے ساہ لینا اے۔ قہر خدا اوتری سبزی آسمان نال گلاں کرن لگ پئی اے۔ حالے کل دی گل اے جدوں سیکنہ گونگو پچاہ (50) پیسے کلو ہوندے سن تے ہُن دس (10) روپے کلو ہو گئے نیں۔
سیکنہ: ماں جی ہوا وچ گلاں کرن دا کیہ فائدہ اے! آجاؤ دونوں ماٹواں دھیاں بہہ کے دکھ سکھ پھولدیاں آں۔
خیراں: توں کدوں آئی ایسی سیکنہ۔۔۔؟

سیکنہ: (مسکراہٹ دے تاثر نال)۔ جس ویلے روز آؤنی آں۔ تہانوں پتا اے سکول دی چھٹی دا اک مٹھیا ہویا ٹائم اے۔ پرتسیں دسو بوہا کھلا چھڈ کے کتھے ٹر گئے سی؟

خیراں: میں جانا کتھے سی دھینے۔ ریڑھی والا پرلی گلی وچ ہوکا دے رہیاسی سوچیا شام دی بانڈی لئی کجھ لے لوواں پرشیواں کہندیاں نیں پرے ہو کے کھلو۔ کدی سنے سن۔ گونگو وی دس (10) روپے کلو۔

سیکنہ: ماں میرے ویلے دی اپنی منگ ہوندی اے۔ اللہ بخشے ابا جی کہندے ہوندے سن پئی جدوں اوہ نوکر ہوئے سن تے اوہناں دی تنخواہ ستانوے (97) روپے سی تے ہُن تہاڈی دھی نوں سکولوں تن ہزار روپے ملدے نیں۔ ایہہ وی تے ویکھو۔

خیراں: لے ایہہ کیہ ویکھنا۔ اوہناں ستانوہیاں (97) روپیاں وچوں آسیاں (80) روپیاں نال پورا مہینا لگھائی داسی تے ستاراں (17) روپیاں دی بچت کری دی سی تے ہُن تیری تنخواہ وچوں ست (7) روپے بچانے مشکل نیں۔

سیکنہ: چل ماں حوصلہ رکھ۔ فکر تے کوئی نہیں ساٹوں۔ اوکھے سوکھے مہینا لگھائی جاندا اے۔

خیراں: لے فکر کیوں نہ کراں۔ ویاہ نہیں کرنا تیرا؟

سیکنہ: میں تے تیرے کول ای رہنا اے ماں۔

خیراں: (اُداس لہجے وچ) کئے رکھیاں دھیاں گھر وچ۔ ایہہ تے چڑیاں دا چنہ نیں۔ پھڑ کر کے اُداری مار جاندیاں نیں۔

سیکنہ: اُداسی والی گلاں نہ کراں۔ جے دھیاں ٹر جاندیاں نیں تے تونہاں وی گھر آجاندیاں نیں۔ اللہ رکھے ویر سلطان دا ویاہ وی تے

ہوئے گانا!

خیراں: کدھرے آہرے لگے گاتے ویاہ ہوئے گا۔ وہلیاں کھان والیاں نوں کون دیندا اے اپنیاں دھیاں۔ سارا دن پنڈ وچ پھر دا اے۔
اوہنوں تے تیرے ول وکھ کے وی خیال نہیں آؤندا پئی بھین سکولے پڑھانندی اے۔ پنڈ وچ اوہدی عزت اے تے بھرا۔۔۔
سکینہ: (گل کٹ دیاں ہویاں) چل چھڈ ماں۔ لیا اُرے گونگو چھیلے تے ہانڈی دھرے۔
خیراں: ہانڈی روٹی تے کرنی این پر سچی گل اے۔ مینوں سلطان دے پچھن چنگے نہیں لگدے۔ جیوں سویرنوں نکل دا اے شاماں پا کے گھر
وڑ دا اے۔ رنگ اوہدا پیلا اے۔ نشنیاں وانگر کمرے وچ جا لگدا اے۔ ویہ (20) واری کرم داد نے کہیا اے کہ منڈیا میری آڑھت
دی دکان تے چل کے بہہ پراوہدے تے کوئی اثری نہیں ہوندا۔

سکینہ: ماں چھڈ دے کھیہڑا اوہدا۔

خیراں: کھیہڑا کس طراں چھڈاں۔ میرا شک یقین وچ بدلدا جاندا اے کہ اوہ ضرور کوئی نشہ کردا اے۔
سکینہ: (غمگین لہجے وچ) ماں اصلی گل تے ایہہ وے کہ ویر سلطان سچی مچی نشہ کردا اے۔ میرے تے پرس وچوں اوہنے کئی واری پیسے وی
کڈھے نیں۔

خیراں: شاداشے کڑیے تیرا شاداشے۔ تے مینوں توں کیوں نہیں دسیا ہن تائیں۔

(بُہا کھڑکن دی اواز اُبھر دی اے)

خیراں: (ہولی جیبی) ایہہ کون آگیا اے (اُچی اواز وچ) کون اے۔؟

بشیر: (اک جوان اواز) میں بشیر آں ماسی۔ بشیر دکاندار۔

خیراں: (سکینہ نوں) توں اندر جا کے بیٹھ۔

سکینہ: اچھا (چلن دا تاثر)

خیراں: آجا بشیر لگھ آ۔ بُہا کھلا اے (بُہا کھلن دا تاثر)

بشیر: السلام علیکم! ماسی۔

خیراں: آوے بشیر توں کدھر آگیا ایں آج؟

بشیر: (ہوکا بھر کے) بس ماسی آؤنا ای پے گیا اے۔۔۔۔۔

خیراں: وے ایڈا ہوکا کاہنوں بھریا اے۔ خیر تے ہے۔۔۔۔۔؟

بشیر: ویسے تے خیر ای ماسی۔ پر۔۔۔۔۔

خیراں: پر کیہ وے گھل کے گل کر؟

بشیر: بس ماسی۔ ایویں شرم جیہی آؤندی اے۔

خیراں: چنگا فیر پہلے شرمالے چنگی طراں۔

بشیر: (سوالیہ انداز وچ) سلطان تے نہیں ہونا گھر؟

خیراں: نہیں اوہ تے نہیں گھر بیگا۔ وے اوہدے بارے آکوئی گل؟
 بشیر: (شرماندیاں ہویاں) گل تے اوہدے بارے ای سی۔۔۔۔۔
 خیراں: (غصے نال) وے کیہ گل اے اوہدے بارے؟
 بشیر: ماسی اوہنے میرے کولوں سو (100) روپیہ اُدھار لیا سی۔ آج تن (3) مہینے ہو گئے نیں روز لارا لاند اے۔ اخیر آج میں سختی نال منگے
 تے اوہ لڑائی تے اُتر آیا۔

خیراں: فیر۔۔۔؟

بشیر: فیر کیہ۔ میں تہاڈی خاطر چُپ کر رہیا۔ پراوہ رولا پانڈار ہیا۔
 اخیر بول بال کے تھک گیا تے نورے دے کھیتاں ول ٹر گیا۔
 جے توں غصہ نہ کریں ماسی تے اک گل کراں۔

خیراں: میں سواہ غصہ کرنا ایں۔ توں دس مینوں۔

بشیر: ماسی! سلطان نشہ کر دا اے۔

خیراں: (فکر مندی نال) وے مینوں تے پہلے ای شک سی۔ پر مینوں کسے نہیں دسیا۔ جالیند پھر اوہدے کولوں اپنے سو (100) روپے۔ مینوں
 چُجھ کے دتے سی۔ (غصے وچ اُچی اواز نال) جاتوں وی نورے دے کھیتاں ول۔ وے جاندا کیوں نہیں۔۔۔؟ چلا جا۔ میں کہنی آں۔
 بشیر: (گھبرا کے) ہلا جانا واں ماسی۔ مینوں سو (100) روپیہ ملے یا نہ ملے پر ماسی توں اپنے سلطان نوں نشے توں بچا۔ (جان داتاثر)
 (اک ہو رنو جوان اواز ارشد دے آن داتاثر)

ارشد: (گھبراہٹ نال) ماسی۔ ماسی خیراں۔

خیراں: وے ہُن کیہ ہو گیا اے؟ خیراں۔ میں تے اگے سستی بیٹھی آں۔

ارشد: ماسی سلطان نوں پولیس پھڑکے لگئی اے۔

خیراں: ہائے میں مر گئی۔ وے کیوں لگئی پولیس۔۔۔؟

ارشد: ماسی اوہ سگریٹ پیندا سی نشے والے۔ اوہدے نال منھتے چھیم او سی۔

خیراں: (اُچی اواز وچ) وے تہاڈا لکھ نہ رہوے۔ نشے والے لسگرٹ بنان والیو۔ ہائے وے میں کیہ کراں ہُن۔۔۔۔؟

سکیکنہ: (داخل ہوندا دُوروں نیڑے آؤندی اواز تے گھبرا ہوا یا لہجہ) کیہ ہو یا ماں۔۔۔؟

خیراں: نی پولیس لے گئی اوہنوں۔

سکیکنہ: کیہنوں ماں۔۔۔؟

خیراں: نی تیرے بھرا سلطان نوں۔

ارشد: ماسی ہُن تے تینوں تھانے جانا پئے گا۔ چودھری کرم داد نوں نال لے جا۔

سکیکنہ: ماں میں وی تیرے نال چلاں گی۔

خیراں: گھر بیٹھ توں آرام نال۔ چل وے پتر ارشد میرے نال چل کرم داد دے گھر تائیں۔
 ارشد: چل ماسی۔

(منظر بدلا اے۔ ہلکا جیہا سازیہ)

(تھانیدار دی رُعب دار اواز)

تھانیدار: چودھری صاحب تے ماسی خیراں۔ میں ایہناں منڈیاں نوں بالکل نہیں چھڈناں۔ خاص طور تے سلطان نوں تے بالکل نہیں چھڈنا۔ ایہنے تے پڑھ لکھ کے گویا اے۔ ایہنوں شرم نہیں آؤندی۔ بہن ایہدے گھر دا خرچہ چلاندى اے سکولے پڑھا کے تے ایہہ ویہلا مشنڈ اکھیتاں وچ بہہ کے نشے کردا اے۔

چودھری کرم داد: بالکل ٹھیک اے۔ اسیں وی تہا نوں ایہوای کہن آئے آں۔ کیوں بھین خیراں کہیہ خیال اے تیرا۔۔؟

خیراں: تھانیدار صاحب چودھری کرم داد ٹھیک کہندا اے۔ رکھو ایہناں نوں اتھے ای۔

سلطان: (اک کمزور اواز) انج نہ کہہ ماں۔ خدا دا واسطہ ای مینوں چھڈا لے۔ مینوں بڑا ڈر آؤندا اے تھانے توں۔

تھانیدار: تھانے توں تینوں ڈر آؤندا اے تے نشے دے سولے لاندیاں ڈر نہیں آؤندا۔ مونہہ وکھ اپنا ہڑباں نکلیاں ہو یاں نیں۔ تیلے ورگا تیرا جُٹا اے۔

کرم داد: رکھو جی ایہناں نوں اتھے ای۔

تھانیدار: حوالدار بند کردے ایہناں نوں حوالا ت وچ۔

سلطان: ماں مینوں بچا لے۔ مینوں گھر لے چل۔ مَر جاں گا میں اتھے۔

خیراں: مَر دا ایں تے مَر۔ کناں سمجھایا تیری بھین نے تینوں۔ وے مینوں تے توں مونہہ وکھان جوگا نہیں پھڈیا۔ سارا پنڈ میری عزت کر داسی۔

ہُن کیہ کہن گے لوکی پئی ماسی خیراں دل پتر اک پڑھی لکھی بھین دا بھر اپھو گیا اے۔ شاداشے تیرے۔ کیا سوہنا چن چڑھایا اے۔

سلطان: (روندیاں ہو یاں) ماں معاف کردے مینوں۔ معاف کردے مینوں ماں۔ میں ہُن سگریٹ نہیں پیاں گا۔ ماں مینوں ڈاکٹر کول

لے چل۔ ماں میرا علاج کرادے۔ میں تیرے سردی قسم کھا کے کہنا واں۔ ہُن کدی سگریٹ نہیں پیاں گا۔

چودھری کرم داد: جے کل نوں مکر گیا فیر۔۔؟

خیراں: میں تے کہنی آں رہن دیو دو (2) چار (4) دیہاڑے تھانے وچ، ایہنوں۔

سلطان: نہ ماں۔ مینوں گھر لے چل۔ مینوں ڈاکٹر کول لے چل پر مینوں تھانے نہ چھڈ کے جائیں۔ میری توبہ اے ماں۔ میں کدے نشہ نہیں

کراں گا۔ میں واپس مڑنا چاہناں۔

چودھری: تھانیدار صاحب تہا ڈی کیہ صلاح اے؟

تھانیدار: میں ایہدے وعدے اُتے یقین کرن نوں تیار آں۔ پر میں ایہنوں گھر نہیں بھیجاں گا۔ میں خود ایہنوں تے ایہدے ساتھیوں نوں

ہسپتال لے کے جاواں گا۔ اپنی نگرانی وچ علاج کراواں گا۔

سلطان: تھانیدار صاحب میں تیار آں ہسپتال جان لئی۔ میرا اعتبار کرو۔ میں ہُن کدی نشہ نہیں کراں گا۔ آج ایہناں لوکاں دے ساہنے

جیہڑی شرم ساری تے جیہڑی ذلت ہوئی اے۔ اوہنے میریاں اکھاں کھول دتیاں نیں۔ میں سب کولوں معافی منگناواں۔ میں واپس
 او سے سلطان نوں ملنا چاہناں جیہڑا دو (2) ورہے پہلے سی۔ اپنی سکینہ دا بھرا۔
 (ویلا لنگھن دا تاثر دین لئی اک ساریہ جدا اے)
 سکینہ: (خوشی بھر یا لہجہ) لے پھڑ شیشہ تے تک اپنی شکل۔ کتاں فرق پئے گیا اے۔ رنگ نکھر آیا اے تیرا نشہ چھڈن نال۔
 خیراں: کوئی زندگی اے نشے بازاں دی۔ ہر بندہ نفرت کردا اے۔ تُو ہُو تُوہ کردا اے۔
 سلطان: (مُسکراہٹ دے تاثر نال صحت مند اواز) ہُن بار بار نشے دا نال لے کے مینوں شرمندہ نہ کرو۔ میں لعنت بھیج دا ہاں اوہناں
 دیہاڑیاں اُتے۔ بس ہُن میں تہاڈے کول واپس آ گیا واں گل توں انشاء اللہ چودھری کرم داد دی آڑھت تے جا کے کم کراں گا۔
 سکینہ: (خوش ہو کے) تے فیرا میں تیرا دیاہ کراں گے۔
 (اک خوشی بھریا ساریہ اُبھرا اے)

مشق

- 1- پیٹھاں لکھے لفظاں نوں اپنے فقریاں وچ اچ ورتو جے ایہناں دے معنی اُگھڑاؤن:
 قہر، اونٹری، گونگلو، مٹھیا ہو یا، ہوکا دینا، کھیڑا، جُٹھ
- 2- ”چڑیاں دا چنبہ“ توں کیہ مراد اے؟
- 3- سلطان نوں پولیس پھڑ کے کیوں لے جاندی اے؟
- 4- خیراں دے کردار بارے اک پیرا گراف لکھو۔
- 5- سلطان نوں کیہڑی چیز نے نشہ چھڈن اُتے مجبور کیتا؟
- 6- تہاڈے کسے دوست نوں نشہ داروگ لگ جائے تو تُوںسی اوہدے واسطے کیہ کرو گے؟

ساڈاوسیب - ساڈاورشہ

ساڈی ثقافت کلچر تے وسیب سانوں پیار محبت تے بھائی چارے داسبتق دیندے نیں۔ پنجواں دریاواں دی ایہہ بھاگاں بھری دھرتی صدیاں توں ہسدی وسدی اے تے ایہدے دسنیک پیار تے محبت دے چا ہوان نیں۔ ایہدے پُرانے آثار، اتھے چار چنیرے کھلریا علم، ہنر، رسم تے رواج، لوک گیت، لوک کھیڈاں، لوک ناچ تے لوک تہوار اوہ مہکدے پھل نیں، جیہڑے صدیاں توں اپنی مہک تے خشبو وڈر رہے نیں۔

ساڈی ثقافت تے وسیب دے اصل سو مے پنجواں (5) دریاواں دے کنڈھیاں اُتے آباد قبیلے نیں۔ اوہناں دا اپنا اک رہن سہن اے تے اوہناں دے صدیاں توں چلے آرہے رسم تے رواج نیں۔ اوہناں دے اپنے گیت نیں جیہڑے اوہ ویاہ شادیاں تے خوشیاں غمیاں وچ گاؤندے نیں۔ ایہناں گیتاں دے نال مختلف قسم دے ناچ تے بھنگڑے وی نیں۔

ساڈے لوک گیت تے رسماں بچے دے جمن توں شروع ہو جان دیاں نیں۔ اوہناں گیتاں وچ بچے دی لمی حیاتی لئی دُعاواں تے آؤن والیاں گھڑیاں لئی نیک خواہشاں شامل ہون دیاں نیں۔ ساڈے اتھے جدوں کوئی بال جمد اے تے سب توں پہلاں اوہدے کن وچ اذان دتی جان دے اے۔ فیر اوہدے مونہہ نال گڑ شہد یا کوئی ہور مٹھی شے لائی جان دے اے۔ اوہدے لئی دُعا کیتی جان دے اے۔ ایس رسم نوں گڑھتی کہیا جان دے اے۔ جمن والے بال دے بر اُتے خوب صورت تے نرم وال ہون دے نیں۔ اوہ وال لہائے جان دے نیں۔ اوہنوں جھنڈ لہائی کہیا جان دے اے۔ ایہناں رسماں وچ عقیدہ تے ختنے وی شامل ہون دے نیں۔ فیر ہر سال سا لگرہ منائی جان دے اے۔

بچہ جوان ہو جاوے تے اوہدی منگنی تے شادی کیتی جان دے اے۔ ایس موقع اُتے وی کئی قسم دیاں رسماں کیتیاں جان دیاں نیں۔ ایہہ رسماں صدیاں توں چلیاں آرہیاں نیں تے ساڈے وسیب دا حصہ تے ساڈا ورثہ نیں۔

ساڈی ثقافت تے وسیب دے دو جے وڈے سو مے ساڈے پہاڑ، پُرانے بٹے، قلعے، مقبرے، مسجدیں تے عجائب گھر نیں۔ ایس توں علاوہ ساڈے وسیب وچ کئی ثقافتی ورثے وی نیں۔ جنہاں وچ ایہہ قابل ذکر نیں:-

ترنجن

ترنجن اوس پڑنوں کہندے نیں جتھے دائرے دی شکل وچ بہ کے کڑیاں چرنے کت دیاں نیں۔ ایہنوں بھنڈا روئی کہیا جان دے اے۔ تے چھو پے پاؤناں یاں جوٹے پاؤناں وی کہیا جان دے اے۔ کڑیاں اتھے وی اپنا اک لیڈر چن لیندیاں نیں تے ساریاں اپنیاں پونیاں دے جوٹے بنا کے اوہدے حوالے کردیندیاں نیں۔ اوہ سارے جوٹے اک چھج وچ رکھ لیندیاں اے۔ فیر چرنے کتن دا عمل شروع ہو جان دے اے۔ ضدّ ضدّی چرنے چلدے نیں۔ انجسوت وی زیادہ کتیا جان دے اے تے اوہناں دا دل وی لگا رہندا اے۔ کوئی کڑی ترنجن وچوں اٹھ کے نہیں جاسکدی۔ ترنجن وچوں جانا چنگا نہیں سمجھیا جان دے۔ ایہنوں بھنڈا رٹنا کہیا جان دے اے۔ کڑیاں چول شکر یا تل شکر جیہڑے اوہ اپنے گھراں توں لے کے آندیاں نیں کھان دیاں جان دیاں نیں تے نال نال گیت وی گاؤندیاں نیں۔

لوک کھیڈاں

پنجاب دے بال اپنی پڑھائی تے دوجے کماں کاراں دے نال نال کھیڈاں دے وی شوقین نیں اوہ پٹھو گرم، شٹاپو، لیکاں مارن، لکن میٹی، کوکلا چھپاکی، رسی ٹپنا، کپلی، تھال، گڈے گڈی داویاہ، گشتی، کبڈی تے گلی ڈنڈا اورگیاں کھیڈاں کھیڈ دے نیں۔

میلا ٹھیلے

میلا ساڈے وسیب تے لوکاں دے رہن سہن دی پچھان اے۔ میلے پنجاب دے چتے چتے اُتے لگدے نیں۔ پنجاب وچ میلے دو طراں دے ہوندے نیں۔ کجھ میلے ساڈے بزرگاں دے عرس دے موقع تے لگدے نیں تے کجھ میلے موسماں دی ادلا بدلی دے حوالے نال لگدے نیں۔ جویں وسا کھی دا میلا، بسنت دا میلا وغیرہ۔

بزرگاں دے مزاراں تے لگن والیاں میلیاں وچوں ایہہ میلے خاص طور تے ذکر دے قابل نیں۔ اسلام آباد وچ میلا بری امام رحمۃ اللہ علیہ، ملتان وچ شاہ شمس سبزواری رحمۃ اللہ علیہ دا عرس، شیخوپورہ وچ میلا پیر بہار شاہ رحمۃ اللہ علیہ تے سید وارث شاہ رحمۃ اللہ علیہ، گوجرانوالے وچ دھونکل دا میلا، قصور وچ عرس بابا بٹھے شاہ رحمۃ اللہ علیہ، پاک پتن وچ عرس حضرت بابا فرید گنج شکر رحمۃ اللہ علیہ، لاہور وچ میلا شاہ حسین رحمۃ اللہ علیہ، قدماں دا میلا تے عرس حضرت داتا گنج بخش علی جویری رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت میاں میر رحمۃ اللہ علیہ، عرس بابا شاہ جمال رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت میراں حسین رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت شاہ محمد غوث رحمۃ اللہ علیہ، تے ہور کئی میلے تے عرس منائے جاندے نیں۔ ایہناں میلیاں تے عرساں اُتے لوک تماشے، سرکس، کبڈی، گشتیاں، نیزہ بازی، ورگیاں کھیڈاں ہوندیاں نیں۔ جہاں وچ ساڈی ثقافت جھلکارے ماردی ہوئی نظر آؤندی اے۔

لوک تماشے

پنجاب دے وسنیک کماں کاراں توں وپہلے ہو کے تفریح نال اپنا تھکویاں لاہندے نیں۔ بعض لوکاں نے ایس لئی تماشے وکھان دا پیشہ اختیار کر لیا اے کیوں جے ایہناں لوک تماشیاں نال اوہناں دی روزی جڑی ہوئی اے۔ جویں باندر دا تماشہ، رچھ والا، پتلیاں دا تماشہ، بازی گری ایہہ لوک مجمع لاکے لوکاں نوں کھٹیاں کر کے اپنے کرتب دکھاندے نیں تے اپنی محنت دا پھل پاؤندے نیں۔ ایہدے توں دکھ ساڈے لوک کبوتر بازی، کتے لڑانا، بیڑے لڑانا، لکڑ لڑانا ورگے شوق وی پورے کردے نیں۔

واہی بیجی

پنجاب وچ سب توں اہم پیشہ واہی بیجی اے۔ پنڈاں تھانواں دے لوک واہی بیجی نوں سبھ توں اچا سمجھدے نیں، ساڈے واہی وان (کسان) دل لاکے کم کردے نیں زمین داسینہ چیر کے اوہدے وچوں اناج پیدا کردے نیں۔ اللہ دے فضل نال بوہت اناج پیدا کر دے نیں خود وی کھاندے نیں تے واڈھواناں منڈیاں وچ اپڑا دیندے نیں۔ جیہڑا دوجے لوکاں دے کم آؤندا اے۔ واہی بیجی وچ مرداں دے نال عورتاں وی اوہناں دا ہتھ وٹنڈا ندیاں نیں۔ مرد کھیتاں وچ کم کردے تے اوہ اوہناں دی روٹی لے کے جانڈیاں نیں۔ پٹھے وڈھن تے گترن وچ مرداں نال شامل ہوندیاں نیں۔ جھاں چونڈیاں تے اوہناں نوں چٹھے وغیرہ پانڈیاں نیں۔ چلی پیہنڈیاں، چرنے کت دیاں

نہیں۔ دُڈھ رڑکدیاں نہیں۔ واہی بیچی دے وسیب وچ کئی رسماں تے ریتاں جڑیاں ہو یاں نہیں۔ جویں کنک دی واڈھی ویلے ڈھول و جانا تے بھنگڑے پاؤنا، چنگی فصل تے خوشی کرنی، دیگاں پکانیاں، راگ پارٹیاں ہلا کے گیت سُننا وغیرہ۔

استھے دسن والی گل ایہہ دے پئی ایہدے وچ کوئی شک نہیں کہ واہی بیچی کرن والے لوک بڑے محنتی، ایماندار، تے لگن والے ہونڈے نیں۔ پر اوہ مقدمے بازیاں تے فضول قسم دے رسم تے رواج وچ پئے کے اپنا قیمتی وقت تے دولت وی تباہ کر دے نیں۔ معمولی معمولی گل اُتے لڑنا جھگڑنا تے فیر تھانے کچھری دے چکراں وچ پھس جانڈے نیں۔ ہُن جیوں جیوں تعلیم ول واہی وان دھیان دے رہے نیں ایہہ مقدمے بازیاں تے فضول رسماں گھٹ رہیاں نیں۔ ہُن ساڈا کسان جاگ پیا اے جیہدے نال نہ صرف اوہدی سگول پوری قوم تے ملک دی بھلائی اے۔

مشق

- 1- ساڈا وسیب ساٹوں کیہ سکھاؤندا اے؟
- 2- ترنجن کس ٹوں آکھدے نیں؟
- 3- پنجاب وچ ہون والے پنجاں عرساں دے ناں لکھو؟
- 4- تھلے دتے لفظاں دے معنی لکھو تے جملے بناؤ:
رہن سہن، منگنی، ترنجن، ککلی، ثقافت

قصہ ایک طوطے دا

کسے سوداگر نے ایک سوہنا من موہنا طوطا پنجرے وچ قید کیتا ہو یا سی تے روز اوہدے نال مٹھیاں مٹھیاں گلاں کر کے من پرچاؤندا ہوندا سی۔ اک دیہاڑے سوداگر نے تجارت لئی ایران جان دا ارادہ کیتا تے اپنے سبھے نوکراں چاکراں توں چٹھیا پئی اوہ ایران توں اوہناں واسطے کیہ کیہ سوغات لیاوے۔ سبھ نے اپنی اپنی پسند دی سوغات دسی فیر اوہ طوطے ول آیا تے چٹھیا پئی اوہدے واسطے ایرانوں کیہ سوغات لیاوے؟

طوطے نے جواب دتا پئی مینوں کسے شے دی لوڑ نہیں۔ تساں، میرا اک کم کرنا اے پئی ایران وچ جتھے کدھرے تہاں توں طوطے نظر آون۔ اوہناں نوں میرا سلام دینا تے ایہہ سُنہیا اڑانا اے پئی تہاڈا اک ساتھی طوطا پنجرے وچ قیداے۔ تَسیں گھلیاں ہواواں وچ اڈدے تے آزادی دیاں موجاں مان دے او۔ اوہ وچارا تہاڈی یاد وچ دن رات رونداتے ہاواں بھر دا اے۔ ایہہ جنگلی یاری اے پئی تہاں نوں اوہدیاں مصیبتاں دا بھوراوی احساس نہیں اوہدے لئی کوئی چاراکرو، کوئی آزادی دی راہ دکھاؤ۔

سوداگر نے طوطے نال وعدہ کیتا پئی اوہ ایران دے طوطیاں نوں اوہدا سُنہیا ضرور دیوے گاتے جے اوہناں نے کوئی جواب دتا تے ضرور لیاوے گا۔ سوداگر تجارت کردا، مختلف شہراں وچوں لنگھدا، سفر دیاں منزلاں طے کردا ہو یا ایران اڑیا۔ اک جنگل وچوں اوہدا گزر ہو یا۔ اوس نے ویکھیا پئی بوہت سارے رنگ برنگے طوطے اک رکھ دیاں ٹہنیاں اُتے بیٹھے چہک رہے نیں کجھ پُنجناں نال ایک دو جے دے پر پھرول رہے نیں تے کجھ ہو وچ اڈاریاں مار رہے نیں۔

سوداگر نوں اپنے طوطے دا سُنہیا یاد آ گیا۔ اوس نے اپنا گھوڑا روکیا۔ تے اوہناں طوطیاں نوں اپنے قیدی طوطے دا سلام تے سُنہیا دتا۔ سُنہیا سُن کے سبھے طوطے چپ ہو گئے۔ اوہناں نوں ہو وچ اڈاناں چہکنا چہلاں کرنا تے گیت گاؤنا بھل گیا۔ غمگین ہو گئے تے اک دو جے ول بٹ بٹ تکن لگ پئے۔

قیدی طوطے دی فریاد سُن کے ایک طوطا کَنہن لگ پیا تے رُکھ توں ڈگ کے مر گیا۔ سوداگر نوں ایس گل دا بڑا دکھ ہو یا پئی اوس نے ایویں اک طوطے دی جان لے لئی۔ جے اوس نوں پتا ہوندا پئی ایس طوطے نے سُنہیا سُن کے مر جانا ایس تے اوہ سُنہیا ای نہ دیندا۔ فیر اوس نوں خیال آیا پئی خورے ایہہ طوطا میرے طوطے دار شتے دار ہووے یا دونوں اک دو جے دے یار بیلی ہون تے ایہناں وچکار گورھی محبت ہووے۔

بزرگ آکھدے نیں پئی مَوٹہوں نکلے لفظ چنکیاڑے وانگوں ہوندے نیں جیہڑے کسے دے من وچ بھانٹھو بال دیندے نیں تے گھراں دے گھر ساڑ کے سواہ کر چھڈدے نیں۔ ایس لئی سیانیاں نے آکھیا اے پئی بولن توں پہلاں سوچو۔ متاں تہاڈے مَوٹہوں نکلے ہوئے کجھ لفظ کسے دامن دکھی نہ کردین۔ کسے وچکار جھگڑا کھڑا نہ کردین۔ کسے دی گلی تے جلی ساڑ نہ چھڈن ملک وچ فتنہ تے فساد دامو جب نہ بن جاوے۔ اوہ لوک کڈے ظالم ہوندے نیں جیہڑے گلاں نال لوکاں دے دل پھٹڑ کر دیندے نیں تے اوہناں دے دلاں وچ نفرت،

تعصب تے حسدِ دابی بودیندے نیں۔ کسے شاعر نے خوب آکھیا اے:

جو بول زبانوں نکل گیا
اوہ تیر کمانوں نکل گیا

سودا گرا لیس واقعہ گروں پچھتاؤ نڈا تے مختلف شہراں وِچ تجارت کردا تے پھر دا پھر اندا رہیا۔ اوس نوں تجارت وِچ چوکھا فائدہ ہو یا۔ اوس نے اپنے سارے نوکراں چاکراں واسطے سوغا تاں خریدیاں تے وطن نوں پریتا۔

اوس نے اوہ سوغا تاں اپنے نوکراں چاکراں نوں دتیاں۔ اوہ سبھے بوہت خوش ہوئے۔ فیراوہ طوطے دے پنجرے کول گیا۔ تے طوطے ساہمنے سارا واقعہ بیان کیتا نالے اپنی پریشانی تے پچھتاوے دا وی اظہار کیتا۔ پئی اوس سُنہیے پاروں اک طوطے دی ایویں جان چلی گئی۔

طوطے نے جدوں سُنیا پئی اک طوطے نے اوہدا سُنہیا سُن کے تے کنب کنب کے جان دے دتی تے اوس نوں بوہت دکھ ہو یا۔ اوسے سٹے اوہ وی کنبیا تے ڈگ کے مر گیا۔

سودا گرنے جدوں دیکھیا پئی اوہدا طوطا وی کنب کنب کے مر گیا اے تو بوہت دکھی ہو یا۔ آکھن لگا۔ پئی میں کتاں کم عقل ہاں۔ مینوں ایہہ گل اپنے طوطے نوں دسنی نہیں چاہیدی سی۔ افسوس۔ میں اپنی بیوقوفی نال دو پنچھیاں دی جان لے لئی۔ ایس لئی بزرگاں نے آکھیا اے پئی کدے اجیہی گل نہ کرو جیہدے نال کسے دا نقصان ہووے یا سُن نوں دکھ ہووے۔

سودا گرنے افسوس کردے ہو یاں پنجرہ کھولیا تے مرے ہوئے طوطے نوں کڈھ کے باہر سٹ دتا۔ اوہ طوطا اک دم اٹھیا تے اڈ کے ساہمنے درخت اُتے جا بیٹھا۔ سودا گرجیران رہ گیا۔ پئی طوطا کوں زندہ ہو گیا اے؟ تے پچھن لگا۔

”اے طوطیا من موٹیا۔ ایہہ کیہ ماجرا اے پئی ایرانی طوطا تیرا سُنہیا سُن کے مر گیا تے توں اوہدی موت دا سُن کے پہلاں مر گیا فیروز زندہ ہو گیا۔ ایہہ ساریاں گلاں میری سمجھ توں باہر نیں۔“

طوطے نے جواب دتا۔ ”اے سودا گر! سب توں پہلاں تیرا بوہت بوہت شکریہ۔ پئی توں مینوں ایس قید توں آزاد کیتا۔ آزادی توں وڈی کوئی نعمت نہیں۔ ہُن میں اپنے وطن نوں پرت جاواں گاتے وطن دیاں آزاد فضاواں تے گھلیاں ہو اواں وِچ اڈاں گاتے موجاں ماناں گا۔“

دوجی گل ایہہ وے پئی میں اپنے وطن دے طوطیاں نوں سُنہیا گھلیا سی۔ پئی اوہ مینوں قید وچوں نکلن دی کوئی ترکیب دسن تے اک سیانا طوطا کنبیا تے ڈگ کے مر گیا۔ اوہ مر یا نہیں سی سگوں اوس نے قید وچوں آزادی حاصل کرن دا طریقہ مینوں دسیا سی۔ میں اوہدی رمز نوں سمجھ گیا تے اوہو طریقہ اختیار کر کے آزادی حاصل کر لئی۔ عقلمنداں لئی اشارہ ای کافی ہوندا اے تے بیوقوف لوک ہتھ آئی دولت نوں اپنی بے وقوفی پاروں گوا بہندے نیں۔“

(مثنوی مولانا روم دفتر اول توں ماخوذ)

مشق

- 1- طوطے نے سوداگر ہتھ ایران دے طوطیاں نوں کیہ سُنہیا گھلایا؟
- 2- قیدی طوطے داسُنہیا سُن کے ایران دے طوطیاں اُتے کیہ اثر ہو یا؟
- 3- مُونہوں گل سوچ سمجھ کے کیوں کڈھنی چاہیدی اے؟
- 4- ایس سبق توں کیہ اخلاقی نتیجہ نکل دا اے؟
- 5- طوطے نوں پنجرے وچ رہ کے چوری کھانڈیاں ہو یاں وی کیوں گھاٹ محسوس ہونڈی سی؟

ٹھیدا

کردار نصرت: (45 سال دی استانی)
 حامد: (زاہد داوڈا بھرا 25 سال دا)
 خورشید فاطمہ: (رحمن دی رشتہ دار 60 سالہ عورت)
 زاہد: (نصرت دا زکا پتر 20 سال دا جوان)
 رحمن: (نصرت دا خاوند 50 سال دا اک امیر آدمی)
 اسد: (زاہد دا دوست)
 خادم حسین: (ملازم)

پہلا سہین

(نصرت ویہڑے وچ منجی تے بیٹھی سبزی بنا رہی اے۔ زاہد سائیکل لے کے اندر آؤندا اے)

زاہد: اوہو امی جی! میں تے عاجز آ گیا واں اپنی ایس پھٹیر سائیکل توں!

نصرت: رکیہ ہو یا اے پتر؟

زاہد: میری کلاس دے منڈے ٹھیک ای ایہنوں ”مرزادی بائیکل“ کہندے نیں۔ کدے پتچر ہو جاندی اے تے کدی چین اتر جاندی اے تے کدے ہینڈل مڑ جاند اے۔ کدے ہینڈل بھر جاند اے۔

نصرت: پتر۔ کمیٹی نکلے گی تے نوں سائیکل لے دیواں گی۔

زاہد: اوہو امی جی۔ کمیٹی پا کے وی سائیکل ای لے کے دیو گے؟

نصرت: تے ہور پتر۔۔۔؟

زاہد: امی ہن میں سکول لے پڑھدا بال نہیں۔ کالج وچ پڑھنا واں۔ مینوں سائیکل تے کالج جاندیاں شرم آؤندی اے۔ میں ہن موٹر سائیکل لوں گا۔

نصرت: کالجیٹ ہو کے توں سیانا تے نہیں ہو یا۔ سیانا ہوندا تے تینوں اپنی سمجھ ہوندی کہ اک سکول ٹیچر ماں نوں اپنی وڈی فرمائش نہیں پائی دی

پتر میری ساری تنخواہ روٹی کپڑے تے تیریاں فیساں کتاباں تے ای لگ جاندی اے۔ دس موٹر سائیکل کتھوں لیا واں؟

زاہد: ہاں امی۔ میں وی بے وقوف آں۔ ایہہ بھل ای گیا ساں کہ میرا پیو میرے نکلیاں ہوندیاں ای فوت ہو گیا سی۔ تے موٹر سائیکلاں وی

اوہناں کول ہوندیاں نیں جیہناں دے پیو جیوندے ہوندے نیں۔“

زاہد کمرے وچ چلا جاند اے۔ نصرت پریشان ہو کے اوہدے ول ویکھدی اے۔

دو جاسین

(ناہیدتے نصرت ڈرائنگ روم وچ پٹھیاں نیں)

ناہید: نصرت آپا۔ کیہ گل اے؟ تسی پریشان دسدے او۔۔۔!

نصرت: ہاں ناہید۔ زاهدنوں کراچی گئے ہفتہ ہون والا اے۔ اوہدافون وی نہیں آیا۔ اللہ خیر کرے۔

ناہید: تسی انج ای پریشان ہوناسی تے بھیجیا کیوں سی؟

نصرت: آج کل چٹھیاں نیں تے اوہ بڑی ضد کر کے اپنے دوست کول گیا اے۔ میں پہلی واری اوہدے توں وچھڑی آں۔ اوہدے بغیر تے

ہر پاسے مینوں ہنیرا ای دسد اے۔

ناہید: جدوں اولاد وڈی ہو جاندی اے تے کڑیاں ویاہیاں جاندیاں نیں۔ مُنڈے اپنیاں نوکریاں تے چلے جاندے نیں۔ تے فیر آخر

ماں پیونوں اکلایاں ای رہنا پیندا اے۔

نصرت: نہیں ناہید۔۔۔ مینوں انج دلا سہ نہ دے۔ زہدای میرا سب گجھ اے۔ میری اُمید تے سہارا اے۔ میں اوہدی خاطر جوانی وچ ہر

شے نوں ٹھکرا دتا۔ نہیں تے آج میں وی خاوند والی ہوندی۔ میرے ہور وی بچے ہوندے۔ پر انج زہد میرے توں وچھڑ جاند اے۔ اوہدا

خیال ای میری زندگی اے۔ خورے اوہ ہن کیہ کر رہیا ہووے گا۔

تجاسین

(زہد اسد نال اوہدے کمرے وچ بیٹھا کیرم کھیڈ رہیا اے۔ خورشید اندر آؤندی اے۔)

اسد: السلام علیکم خالہ۔۔۔ ایہہ میرا دوست زہد اے۔ لاہور وں آیا اے۔

خورشید: اچھا۔۔۔ توں لاہور وچ کتھے رہنا ایں پتر۔۔۔؟

زہد: پُور جی۔

خورشید: میری اک رشتہ داری وی او تھے رہندی اے۔ تیری امی دا کیہ ناں اے۔۔۔؟

زہد: نصرت جہاں۔ اوہ سکول وچ ٹیچر نیں۔

خورشید: تیرے ابو دا ناں عبدالرحمن اے ناں۔

زہد: جی۔ جی۔ تسی میری امی نوں جان دے او۔۔۔؟

خورشید: میں تیرے ابو دی کزن آں۔۔۔ توں کراچی آیا ایں۔۔۔ اپنے ابو نوں ملیاں ایں نا۔۔۔؟

زہد: جی۔۔۔ ایہہ تسی کیہ کہہ رہے او۔۔۔؟

خورشید: ہوں۔۔۔ تے تینوں ماں نے بیونال ملن دی اجازت نہیں دتی۔ چلو تیرے ماں بیودی نہیں بنی سی۔ طلاق ہو گئی۔ ٹھیک اے عدالت

نے تینوں ماں دے حوالے کر دتا تے تیرے وڈے بھرانوں بیودے۔ پر پتر ایہہ گل چنگی نہیں جے توں بیوتے بھرانوں ملے بغیر ہی چلا

جاویں۔ اوہ ڈیفنس وچ 33۔ نمبر بنگلے وچ رہندے نیں۔ تیرا ابو بوہت امیر آدمی اے۔ مل دامالک اے۔ اچھا میں اسد دی ماں

نوں مل لوواں۔ اپنی امی نوں میرا سلام آکھیں۔
(خورشید چلی جاندی اے۔ زاہد ایہہ سُن کے ہکا بکا رہ جاندا اے)

چوتھا سین

(کھانے دی میز تے نصرت بیٹھی اے تے زاہد انتظار کر رہی اے اوہ زاہد نوں او ز دیندی اے)
نصرت: ہُن آوی جا زاہد پُتر۔ کھانا ٹھنڈا پیا ہوندا اے۔

(زاہد اندر آوندا اے)

زاہد: مینوں بھکھ نہیں تھی کھانوں۔۔۔!

نصرت: جدوں داتوں کراچی توں آیا ایس نہ چنگی طراں گل کردا ایس تے نہ ای روٹی کھاندا ایس۔ کیہ ہو گیا اے تینوں؟

زاہد: جنہاں دے پیو چوندیاں ای مر جان دے نیں۔ اوہناں دی بھکھ مر ای جاندی اے۔

نصرت: کیہ کہہ رہیا ایس توں پُتر؟

زاہد: کراچی وچ آبودی کزن خورشید فاطمہ ملی سی۔ تہا نوں سلام آکھدی سی۔

(زاہد باہر نکل جاندا اے۔ نصرت اوہنوں پریشان ہو کے وکھدی اے۔)

پنچواں سین

(زاہد اپنے کمرے وچ بیٹھا اے۔ نصرت اوہدے کول بیٹھی اے)

نصرت: زاہد بیٹا جے توں میرے نال کوئی گل نہیں کردا تے ایہہ نہ سمجھ کہ میں تیریاں اکھاں وچ آئے سوالاں نوں نہیں جان دی۔ میں ایہناں

سوالاں دے جواب دین لئی پندرہ ورہیاں توں تیار آں۔ پر مینوں تیرے وڈے ہون دا انتظار سی۔ بیٹا سُن توں سمجھد اراں۔ صدے

نوں برداشت کر سکدا ایس۔ پُتر۔ خورشید فاطمہ نے تینوں جو کچھ دسیا اے اوہ سچ اے۔ جے میں نکلیاں ہوندیاں تینوں ایہہ دس دیندی

تے نہ توں پڑھ سکدا تے نہ تیری کوئی شخصیت بن سکدی سی۔ توں ایہہ سب کچھ برداشت نہ کر سکدا۔ ہُن توں خود توں سنبھال سکدا

ایس اپنی پڑھائی ول دھیان دے۔

زاہد: نہیں ماں جی۔۔۔ میں نہیں پڑھنا۔

نصرت: کیوں بیٹا؟

زاہد: تھی مینوں پڑھا کے کیہ بنائو گے۔ محض اک کلرک۔ ماسٹر یا زیادہ توں زیادہ لیکچرار۔۔۔ میں اپنے دوجے بھراؤ انگ فیٹری دا مالک

تے نہیں بن جاواں گا۔۔۔!

نصرت: بیٹا توں سمجھنا ایس۔ میں تینوں نال لیا کے تیرے نال زیادتی کہتی اے۔ میں تینوں وی تیرے پوکول چھڈ سکدی ساں؟

زاہد: پر ایہناں گلاں دا ہُن کیہ فائدہ؟ میری زندگی تے تباہ ہوئی گئی اے۔

نصرت: بیٹا۔ میں وی اپنی زندگی بنا سکتی ہوں۔ ساری زندگی نوکریاں کرن دی بجائے دو جاگھر و ساسکتی ہوں۔ پر میں نہیں کہوں گی کہ میری زندگی خراب ہوگئی ہے۔ میری زندگی دی سبھ توں وڈی خوشی تے میرے لئی تیرا ساتھ ہے۔

زاہد: (طنز نال) مینوں پتا ہے۔ تہاڈا میرے تے بڑا احسان ہے!

نصرت: میرا تیرے تے کوئی احسان نہیں پتر۔ مانواں اپنے پیار توں ای مجبور ہو کے بچیاں لئی قربانیاں دیندیاں نہیں۔

زاہد: مینوں تہاڈے پیار تے شک نہیں امی جی۔ پر میرا کیہ قصور ہے کہ میں بچپن توں آج تک بیوتوں دُور آں۔ اوہدی شفقت توں محروم آں۔ میرے کول اوہ آسائشاں نہیں جیہڑیاں میرے بھرا حامد کول نہیں۔ میرا وی اوہناں تے حق سی۔

نصرت: (دُکھ نال) بیٹا جو میں ایس گل واسطے تیار ساں کہ اک نہ اک دن تینوں اپنے باپ دا پتا چل ہی جائے گا۔ انجے ہی میں تیرے وچھوڑے لئی وی خود نوں تیار کر لیا ہے۔ تُوں اپنے والد کول جاسکتا ایں۔ ساریاں آسائشاں تے سہولتاں لے سکتا ایں۔ میں تیرا سوٹ کیس تیار کر دینی آں۔ توں آج ای چلا جا۔

چھینواں سین

(ڈائینگ ٹیبل تے رحمن، حامد تے زاہد کھانا کھا رہے نیں)

رحمن: زاہد۔ ملازم نے تیرا سامان گیسٹ روم وچ سیٹ کروا دتا ہے۔

زاہد: جی ابو جی۔۔۔

رحمن: تینوں جس چیز دی لوڑ ہووے ایہوں دس دئیں۔ جتنے پیسے چاہیدے ہوں میرے کیشیر توں لے لئیں۔ میرے کمرے وچ مینوں ڈسٹرب نہ کریں۔

زاہد: جی ابو۔۔۔

ستواں سین

(حامد اپنے کمرے وچ کتاب پڑھ رہیا ہے۔ زاہد اندر آؤندا ہے)

حامد: (چونک کے) زاہد توں ایس وقت میرے کمرے وچ۔ تے بغیر نوک (Knock) کیتے۔۔۔؟

زاہد: حامد بھائی میں کلا بیٹھا بیٹھا گھبرا گیا ساں۔

حامد: تیرے کمرے وچ ٹی وی رکھیا ہے نا۔ میرا خیال ہے ایس وقت بڑا اچھا پروگرام لگیا ہونا ہے۔

زاہد: دراصل حامد بھائی۔ میرا تہاڈے نال گلاں کرن نوں جی کر رہیا سی۔

حامد: گلاں کرن واسطے ڈرائنگ روم یا کمن روم ہوندا ہے۔ ایہہ تے بالکل میرا ذاتی کمرہ ہے۔

زاہد: سوری حامد بھائی۔

(زاہد سر جھکا کے چلا جاندا ہے۔)

اٹھواں سہین

(زاہدناشتے تے کلا بیٹھا اے۔ ملازم او تھوں لنگھدا اے۔)

زاہد: خادم حسین ذرا گل سُن۔

ملازم: سرجی واپس آ کے سُن لو اوں گا۔ مینوں جلدی اے۔ وڈے صاحب جی دے کمرے وچ ناشتہ دینا اے۔

زاہد: ابو جی اتھے نہیں آن گے۔

ملازم: نہیں سرجی۔

زاہد: تے حامد بھائی۔۔۔؟

ملازم: اتھے ہر کوئی کلیاں ای کھاندا اے۔ تسی کر لو ناشتہ۔

(زاہد اُداس ہو جاندا اے۔ اوہنوں اپنی ماں یا آجاندی اے جیہڑی ناشتے ویلے اوہنوں اپنے ہتھیاں نال برکیاں کھواندی سی۔)

ناواں سہین

(نصرت کھانے تے کئی بیٹھی زاہد نوں یاد کر رہی اے۔ اوہدیاں اکھاں وچ اتھر وئیں۔)

دسواں سہین

(زاہد بخار دی حالت وچ اے۔ نال ملازم کھلوتا اے)

ملازم: سرجی۔ میں دو اییاں لے آیاں۔ کھانو۔ ڈاکٹر کہہ کے گیا اے دیر نہیں کرنی۔

زاہد: خادم حسین تسی ابو جی نوں دسیا سی کہ میں بیمار آں؟

خادم: ہاں سرجی۔۔۔ اوہناں نے ای تے فون کر کے ڈاکٹر نوں سدیا سی تہاڈے لئی۔

زاہد: ہُن کتھے نہیں ابو جی۔۔۔؟

ملازم: اوہ باہر چلے گئے نہیں۔

زاہد: تے حامد بھائی۔۔۔؟

ملازم: اوہناں نوں وی میں دسیا سی۔ کہندے سن خادم حسین توں زاہد دا خیال رکھنا۔۔۔ تے فیر اوہ وی باہر چلے گئے۔

زاہد: (غصے نال) جا۔۔۔ تُوں وی باہر چلا جا۔ چھڈ دے مینوں۔ فیر نہ مونہہ چک کے آئیں اتھے۔

(ملازم دے جان مگروں زاہد اُداس ہو جاندا اے تے اوہنوں انج لگدا اے جو ای اوہ اپنی ماں دے گھر چار پائی تے لیٹیا ہو یا اے۔

ماں اوہدا سرگھٹ رہی اے تے مونہہ وچ کجھ پڑھ پڑھ کے چُھوک رہی اے۔ ایسے دوران اوہنوں پیاس لگدی اے۔ اوہ ملازم نوں

بلاندا اے۔ ملازم نہیں آؤندا اوہ آپ اٹھدا اے تے چکرا کے ڈگ پیندا اے۔)

یار ہواں سین

(حامد تے رحمن کھانے دی میز تے بیٹھے نیں۔)

حامد: ابا جی ’سُنیا اے تہاڈی فیکٹری تے چھاپہ پے گیا اے۔ جعلی دوائیاں پھڑیاں گئیاں نیں۔
رحمن: آہو پُتر۔۔۔ پر پیسے وِچ بڑی طاقت اے۔ پیسے دی چمک سبوں کوئی ساڈا کجھ نہیں وگاڑ سکیا۔

(چٹھوں زاہد آجاندا اے۔ اوہ اوہناں دیاں گلاں سُن لیندا اے۔ اوہنوں بڑا دکھ ہوندا اے۔ اوہ میز تے آکے بیٹھدا اے)
رحمن: زاہد پُتر۔ تیری صحت دی خوشی وِچ آج میں وی تیرے نال کھانا کھاواں گا۔ خادم حسین نے بڑے اچھے کھانے بنائے نیں۔ پُتر کھا
ناں۔۔۔!

(زاہد چُپ بیٹھا اے۔)

رحمن: توں کھانا نہیں رہیا؟

زاہد: اَبو جی۔۔۔ امی نے محنت کر کے مینوں حلال کھوایا اے تے بڑے پیار نال مینوں رکھیا اے۔ ایہہ کھانا میرے سنگھوں نہیں لتھے گا۔
میں امی کول چلیاں واں۔۔۔ خدا حافظ۔
(زاہد اٹھ کے چلا جاندا اے)

آخری سین

(نصرت اپنے کمرے وِچ بیٹھی اے۔ زاہد دی تصویر اوہدے ہتھ وِچ اے۔ زاہد کمرے وِچ آؤندا اے تے ماں دے پیراں وِچ بہہ
جاندا اے۔ ماں اوہنوں پیار کردی اے۔)

مشق

- 1- ڈرامہ ٹھیک ادا خلاصہ اپنے لفظاں وِچ لکھو۔
- 2- نصرت دا کردار کجھ سطر اں وِچ بیان کرو۔
- 3- زاہد دے کردار اُتے نوٹ لکھو۔

ساڈا ماحول

(بچپن بھرا اوچکار مکالمہ)

- نسرین: (اخبار پڑھدیاں ہوئیاں) بھائی جان! لفظ آلودہ داکیہ مطلب ہوندا اے؟
- جمیل: (ہس کے) فالودہ۔۔۔!
- نسرین: مخول نہ کرو تے صحیح صحیح دسو۔
- جمیل: میرا مطلب اے آلودہ فالودے دا بھرا ہوندا اے۔ اوہدے نال کوئی رلدی ملدی شے۔
- نسرین: (تنگ آکے) تہاڈے کولوں کوئی گل پچھو لئو سہی بھاراں تے پے جاندے او۔
- جمیل: اوہو! میریے بھینے توں تے سچ سچ ناراض ہو گئی ایں۔ لے سُن تے یاد رکھیں کہ آلودہ فارسی زبان دا لفظ اے تے ایہدا مطلب اے لڑیا ہو یا یعنی گندہ۔ ساڈا ماحول تیزی نال ودھدی ہوئی آبادی نال گھسمیلا ہوندا جا رہیا اے۔ ایہتوں تیک کہ ہُن ایہہ بیماریاں دا بینک بن چکیا اے۔
- نسرین: ویرجی گل مخول وچ نہ پانا۔۔۔ حالے میں تہاڈے کولوں کئی گلاں پچھنیاں نیں۔
- جمیل: پچھو۔ پچھو۔۔۔ پچھو گے نہیں تے آوے گا کوں؟
- نسرین: چنگا۔۔۔ پہلاں دسو پئی معاشرے وچ آلودگی کس طراں ودھدی اے تے ایس نال ماحول کنج خراب ہوندا اے۔
- جمیل: ماحول دی آلودگی اک عالمی مسئلہ ہے۔ آلودگی دیاں کئی قسماں نیں جنہاں وچ سمندری، زمینی تے فضا دی آلودگی شامل نیں۔ انج سمجھ لے پئی ہوا وچ دھوئیں، کارخانیاں دیاں زہر بھریاں گیساں، کاربن، سیسہ، ڈھوڑ مٹی تے گڈیاں توں نکلن والے گندے تے سڑے ہوئے پٹرول دے ذرے شامل ہو جاندے نیں۔ جدوں بندہ ایہوجی ہوا وچ ساہ لیندا اے تے اوہنوں تک گلے تے ساہ دیاں بیماریاں آ پھڑ دیاں نیں۔
- نسرین: پر بھائی جان جے اسیں رَل کے اپنے ماحول نوں صاف ستھرا رکھیے تاں ماحول دی آلودگی اُتے کافی حد تک قابو پایا جاسکدا اے حدیث شریف وچ آیا اے پئی صفائی اڈھا ایمان اے۔
- جمیل: ایس بارے حالے اسماں لوکاں عمل راہیں وڈے کم کر کے نہیں وکھائے۔۔۔ اک دن میں موٹر سائیکل تے تک نوں فلٹر لاکے جا رہیا ساں، میرا اک پار راہ وچ ملایا۔۔۔ آکھن لگا آہی خلائی مخلوق۔۔۔
- نسرین: (ہس کے) بھائی جان تئیں وی تے سرکس دے جو کران وانگ وانگ بن جاندے اونا۔
- جمیل: تیرا کیہ مطلب اے۔ اپنے تک گلے نوں، چکانا کوئی بھیڑی گل اے۔۔۔؟
- نسرین: نہیں نہیں کوئی بھیڑی گل نہیں، اصل وچ آلودگی تُوں بچن دا شعور سانوں ہولی ہولی آوے گا۔ پہلاں کوئی درخت کٹ داسی تے کوئی منع نہیں سی کردا۔ ہُن ہر کوئی جان دا اے پئی درخت ماحول نوں صاف ستھرا رکھن دا قدرتی ذریعہ نیں۔

- جمیل: دو بے سانوں پانی صاف کر کے پینا چاہیدا اے۔ کیوں بے گندے پانی توں گھٹو گھٹ چھ (6) طراں دے وائرس (Virus) پھیل سکدے نیں۔
- نسرین: بھائی جان وائرس کس نُوں آکھدے نیں؟
- جمیل: ایہہ بوہت نلے کیڑے یاں جراثیم ہوندے نیں جیہڑے خُرد بین توں بغیر نہیں دیکھے جاسکدے۔ ایہہ بیماریاں دی جڑھ ہوندے نیں۔
- نسرین: ایہدا حل کیہ اے؟
- جمیل: پیٹ تے ہو رُو وجیاں کئی بیماریاں جیہناں وِچ ریقان وی شامل اے۔ گندے پانی دے استعمال نال ہوندیاں نیں۔ ایس لئی پانی نوں چنگی طراں اُبال کے فیڑھنڈا کر کے پینا چاہیدا اے۔ ایہدے نال جتھے پانی ذخیرہ کیتا جاوے۔ اوتھوں داماحول وی صاف ستھرا ہونا چاہیدا اے۔
- نسرین: سانوں ماحول نوں بہتر بنان لئی کیہ کجھ کرنا چاہیدا اے۔۔۔؟
- جمیل: ماحول نوں بہتر بنان لئی معاشرے دے ہر فرد نوں اپنا کردار ادا کرنا چاہیدا اے۔۔۔ سب توں پہلاں ایس اپنے آپ نُوں صاف ستھرا رکھیے۔ دو بے گھر وِچ تے گلی محلے وِچ گند نہ پائیے بغیر کسی وجہ دے شور شرابا نہ کریئے۔ کیوں بے ایس نال وی ماحول تے بھیڑا اثر پیندا اے۔
- نسرین: بھائی جان تھاڈا بوہت بوہت شکریہ تُسیں بڑیاں کم دیاں گلاں دسیاں نیں۔
- جمیل: سُکا شکریہ۔۔۔ میرا بول بول کے سنگھ سَنک گیا اے۔ جا کے چھیتی نال میرے لئی گرما گرم چا دا کپ لیا تے ویکھیں برتن تے دُو جیاں شیواں صاف ہون۔
- نسرین: چنگا۔۔۔ میں بے ای لیا لئی بھائی جان۔۔۔!

مشق

- 1- ایس مکالمے وِچ لفظ آو دہ دا کیہ مطلب دسیا گیا اے؟ اوس نوں اپنی کاپی وِچ خوشخط لکھو۔
- 2- آلودگی دیاں کتیاں قسماں ہوندیاں نیں؟ کھول کے بیان کرو۔
- 3- آلودگی توں بچن لئی کیہڑے کیہڑے طریقے اختیار کرنے چاہیدے نیں؟
- 4- ایہناں لفظاں دی وضاحت کرو:

خلائی مخلوق ، شعور ، وائرس ، ریقان ، فرد ، ماحول

ہمت کرے انسان تے....

گل خان آج اک نویں ارادے تے اُدم نال گھر وچ داخل ہو یا۔ اُستاد صاحب دی دسی ہوئی گل اوہدے من دیاں ڈونگھائیاں وچ لہہ گئی سی۔ اوہناں نے پاکستان دی تحریک بارے بیان کر دے ہو یاں فرمایا سی۔ ”پی اللہ تعالیٰ کسے قوم دی حالت اودوں تیک نہیں بدل دا جدوں تیک اوہنوں آپ اپنی حالت تبدیل کرن دا خیال نہ آوے۔“ بڑے صغیر دے مسلماناں نے ایس ہدایت توں چاں حاصل کیتا۔ سبھ اک مُٹھ ہو گئے مل کے کوشش کیتی، اُدم نال چار ماریا تے اک وکھرا آزاد ملک پاکستان حاصل کر لیا۔

گل خان دے ماں بیوا اک پنڈ وچ رہندے سُن تے واہی بیچی کر کے اپنے بالاں نوں پالدے سن۔ سال بھر دی محنت نال کھیتاں توں جو کجھ حاصل ہوندا سی، اوس نال گھر دے خرچے مشکل نال پورے ہوندے سن۔ ویلے دا چرخہ انج ای چل دا جا رہیا سی۔ رُت آؤندی رُت چلی جان دی پر گل خان دے گھر دی رُت کدے نہ بدل دی۔ اوہدے اُتے اگورنگ دے بدل سدا اچھائے رہندے سُن۔

گل خان دے ماں بیوی نے ایہہ سوچ لیا سی پی جیہڑی غربت اوہناں دے مقدر اں وچ لکھی جا چکی اے اوس نوں کسے طراں وی دُون نہیں کیتا جاسکدا۔ ایس لئی کوشش کرنا بے فائدہ اے۔ گل خان دے دو بچے بھین بھرا کھیتی باڑی وچ اپنے ماں بیوی دی تھوڑی مدد کر دے تے بوہتا ویلا سوسوں کے لنگھا چھڈ دے۔ کیوں جے اوہناں نے وی ایہو کجھ سمجھ لیا سی پی قسمت دیاں لیکاں نوں مٹایا نہیں جاسکدا۔ پر گل خان دی سوچ اوہناں توں اگوا کھری سی۔ اوہ سدا سوچ دا رہندا سی پی ایس گھر دے حالات کوں بدل سکدے نیں۔ کوں خوشحالی ایس گھر دی دلیزا لنگھے گی؟

اُستاد ہوراں دی گل سُن کے اوس نوں آج حدوں ودھ احساس ہو یا پی رُت دے حکم اُتے عمل کر کے اک غلام قوم آزادی دی نعمت حاصل کر سکدی اے تے ساڈے گھر دے حالات کوں نہیں بدل سکدے اوس نوں پکا یقین سی پی رُت دا پیغام سچا اے، جیہدے اُتے اوہ نہ صرف آپ عمل کرے گا سگوں اپنے سبھے بھین بھراواں نوں وی اوہدے اُتے عمل کراوے گا تے ایس سچے راہ توں چھانہ نہ نہیں ہٹے گا۔

گل خان دے اپنے پنڈ وچ پرائمری سکول سی۔ ایس لئی پرائمری پاس کرن مگروں اوس نوں نال دے قصبے دے سکول روزانہ جانا پیندا سی۔ جدوں وی اوہ قصبے وچ داخل ہوندا اوہنوں سب توں پہلاں اک پولٹری فارم دکھالی دیندا۔ جیہدے وچ سینکڑاں ککڑیاں دانہ چکدیاں، پانی پیندیاں تے گڑ گڑ کردیاں نظر آؤندیاں سُن۔ کئی وار اوس نوں اپنا پولٹری فارم کھولن دا خیال آؤندا پر پلے پیسے نہ ہون کارن اوہدی ایہہ ساری سدا ہر دل دی کسے نکر وچ اپنے آپ دب جان دی۔

سکول دی عمارت توں پہلاں گل خان دے راہ وچ اک سلائی مرکز آؤندا سی۔ جتھے سلائی کڑھائی دا ہنر سکھن خاطر کڑیاں چڑیاں آؤندیاں تے جان دیاں سُن۔ سلائی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے موٹے حرفاں وچ لکھیا ہو یا سی۔

”ہنر مند انسان اللہ دا دوست اے۔“

گل خان روزانہ سکول آؤندے جاندے ایہہ الفاظ ویکھد اسی۔ ایہناں دامطلب وی سمجھد اسی پر آج استاد ہوراں دی نصیحت مگروں اوہدے دماغ وچ چانن ہو گیا سی۔ اوہدیاں اکھاں کھل گئیاں سن تے ایہناں لفظاں دی روح اوہدے من وچ اتر گئی سی۔

سکولوں پر تہیاں اوہ سارا راہ ایہو سوچدا رہیا پئی اوہ تے اوہدے گھر والے کدوں تیک تنگ تے ہنیرے گھر وچ حیاتی گزاردے رہن گے۔؟ اوہناں دی حیاتی وچ کدوں خوشحالی آوے گی؟

گھر وچ بوہت تھوڑا کم اے جیہدے وچ گھر دے سارے جی جتے رہندے نیں۔ یا فیر سوں پھڈ دے نیں۔ میری وڈی بھین پنج (5) جماعتاں پاس کر کے گھر بیٹھی اے۔ جے اوس نوں سلائی مرکز وچ داخل کرا دتا جاوے تے سلائی، کڑھائی، کچھ کم امی سکھ لوے گی۔ بھانویں ساڈی زمین بوہت تھوڑی اے پر پولٹری فارم کھولن لئی تے کجھ مرلے امی کافی نیں۔ جتھے اسانی نال کٹھریاں پالیاں جاسکدیاں نیں۔ نال نال واہی بیچی وی چلدی رہوے گی۔

شام پئی تے گھر دے سبھے جی روٹی کھان لئی اک تھان بیٹھے۔ گل خان بوہت خوش سی۔ اوہدی ماں نے ایس خوشی دی وجہ پچھی تے گل خان نے اوہ سبھے کجھ بیان کیتا۔ جو اوہ آج سارا دن سوچدا رہیا سی۔ سلائی مرکز وچ داخلے دا سن کے وڈی بھین دا چہرہ گلاب وانگوں کھڑ گیا۔

ماں باپ من امی من وچ پتر نوں اسیساں دین لگ پئے۔ باپ نے کچھ سوچدے ہوئے پچھیا۔ ”پتر ایہہ دس پئی پولٹری فارم کھولن واسطے اپنی رقم کتھوں آوے گی۔ نالے تیری بھین نوں سلائی مرکز روزانہ کون چھڈن جایا کریگا۔“

گل خان کچھ چرلئی سوچیں پئے گیا۔ فیر آکھن لگا۔ ”میںوں دسویں جماعت پاس کرن وچ ایک سال لگے گا۔ وڈی بھین نوں لیجاؤن تے لیجاؤن دی ذمہ داری میری۔ جتھوں تیک پولٹری فارم واسطے رقم تعلق اے۔ ایہہ میں استاد ہوراں نال مشورہ کر کے دساں گا۔“

اگلے دیہاڑے گل خان نے گھر والیاں نوں دسیا پئی پولٹری فارم تے ہوو گھر یو صنعتاں لئی حکومت قرضے دی سہولت دے رہی اے تے استاد ہوراں دی مدد پاروں ایہہ قرضہ مل سکدا اے۔

فیر گل خان نے استاد ہوراں دی رہنمائی نال قرضہ حاصل کیتا تے اپنے کھیتاں وچ ایک پولٹری فارم کھول لیا۔ استاد ہوراں نے گل خان نوں اک کتابچہ وی دتا۔ جیہدے وچ کٹھریاں دی دیکھ بھال دے طریقے درج سن۔

وڈی بھین دا سلائی مرکز وچ داخلہ تے اپنا پولٹری فارم، ایہہ گل خان دے اوہ سُننے سن جیہڑے اوس نے کجھ دن پہلاں دیکھے سن۔ سیانے آکھدے نیں پئی۔ ”حرکت وچ برکت اے۔“ ایس پاروں گل خان دے سُننے حقیقت دا روپ دھار چکے سن۔ گھر دے سبھے جی اپنی اپنی ذمہ داری خوشی خوشی نبھارہے سن۔ پولٹری فارم دی آمدنی ایس گھر دے مُردہ جتھے وچ اک نویں حیاتی پیدا کر رہی سی۔ گل خان دی بھین نے سلائی مرکز توں فارغ ہو کے اپنے گھر وچ سلائی کڑھائی داکم شروع کر دتا سی۔ گل خان دے دسویں جماعت دا امتحان پاس کرن تیک پولٹری فارم داکم کافی پھیل چکیا سی۔ ایس لئی اوہنے نوکری کرن دی تھان اپنے کاروبار نوں سنبھال لیا۔

گل خان نے میٹرک پاس کرن مگروں پولٹری فارم دے کاروبار نوں ہو رو دھایا۔ تے اپنے نلے بھین بھراواں نوں اعلیٰ تعلیم دلوائی۔ ایس پاروں سارے پنڈ وچ گل خان دا گھر انہ کھاندا پیندا تے پڑھیا لکھیا منیا جان ڈیہہ پیا۔

اللہ کرے ساڈے دیس دے ہر پنڈ وچ اچیے گل خان پیدا ہون۔

مشق

- 1- اُستاد ہوراں دے اوہ کیہڑے الفاظ سن۔ جنہاں نے گل خان نوں حیاتی دا بوہت وڈا فیصلہ کرن دا حوصلہ دتا؟
- 2- گل خان نے سلائی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے کیہ لکھیا ویکھیا؟
- 3- سلائی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے لکھے لفظاں نے گل خان نوں کیہ سوچن اُتے مجبور کیتا؟
- 4- گل خان دے والد نے پولٹری فارم کھولن وچ کس رکاوٹ دا ذکر کیتا؟
- 5- گل خان نے اپنے والد دی دسی ہوئی رکاوٹ نوں کس طراں دُور کیتا؟
- 6- ایس سبق وچوں کیہڑے کیہڑے اخلاقی سبق حاصل ہوندے نیں؟
- 7- ایہناں لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو:
اڈم، چائن، چرخہ، رُت، اُلنگھنا، پچھانہ، واہی بیٹی

حِصَّةٌ نَظْمٌ

حمد

لکھاں حمد کیہ رب غفور تیری
ذات پاک نوراً علی نور تیری
جھل سکتا نہ جھلک طور تیری
تیری قدرت زالی دا راز عجب اے
میری جان توں این میرا مال توں این
اوکھے ویلے ہماڑاں نال توں این
شرق، غرب، جوب شمال توں این
تیرے گرم دا مولا فراز عجب اے
قوماں تیریاں ملک تے مال تیرے
بادشاہ تیرے تے کنگال تیرے
جاناں جسم تیرے ناخن وال تیرے
”میں آں خالق“ دی تیری آواز عجب اے
گن سُنن لئی جیجھ سواد لئی!
مغز سوچ لئی حافظہ یاد لئی!
پیر ٹرن لئی ہتھ امداد لئی!
تیری حکمت دا سازیا ساز عجب اے
نگہدار افضل تے حقیر دا توں
زاکھا ہراک جوان تے پیر دا توں
دنگیر امیر فقیر دا توں
گوش ہوش عجب اے دیدہ باز عجب اے

مشق

- 1- ایس حمد وچ شاعر نے اللہ تعالیٰ دیاں کیہڑیاں صفتاں بیان کیتیاں نیں؟
- 2- تھلے دتے لفظاں نون جملیاں وچ استعمال کرو۔
جھلک، فراز، کنگال، نگہدار، دستگیر
- 3- ایہناں لفظاں وانگ اواز دین والے لفظ لکھو جو یں:
مال، سال، غفور، نور
جھل، جھلک، تیری، اوکھے، ہاتراں، شرق، غرب، کرم

نعت

پھیلایا جد آپ دی سیرت دا رنگ
پھر گیا اکھاں دے وچ قدرت دا رنگ
جیڑے پاسے وی نظر چکنا واں میں
وکیہناں واں آپ دی رحمت دا رنگ
مک گئے جھانجھے تے جھیرے شرک دے
چاڑیا انج آپ نے وحدت دا رنگ
مٹ گئی کالے تے گورے دی تمیز
اللہ اللہ آپ دی اُلفت دا رنگ
ہن تے یا مولا! وکھا دربار ادہ
ہن تے چکا دے میری قسمت دا رنگ
ہن تے ننھی پیندی جاندی اے نظر
ہن تے اڈن ہار اے صورت دا رنگ
حالی تائب ہور کجھ دن صبر کر
ہور گُوڑھا ہون دے چاہت دا رنگ

مشق

- 1- مذکر تے مؤنث دانکھیرا کرو۔
سیرت، قدرت، رحمت، وحدت، اُلفت، صورت، رنگ، جھیرا، کالا، گورا، دربار، صبر
- 2- مطلب لکھو۔
جھانجھے جھیرے، شرک، وحدت، ننھی، گُوڑھا، چاہت

کافی

آخر چکھوتاسیں گڑیئے، اٹھ ہن ڈھول منائے نی
سُوہے ساوے لال بانے، کرلے کڑیئے من دے بھانے
اک گھڑی شوہ مول نہ بھانے، جا سن رنگ وٹائے
کٹھے نیس تیرے نال دے ہانی، کلر وچ سبھ جائے سمائی
کٹھے ای تیری اوہ جوانی، کٹھے تیری حسن ہوائے
کٹھے نی تیرے تڑکی تازی، سائیں بن سب گوڑی بازی
کٹھے نی تیرا سوہنا رُپا، ہوئے خاک سواہے
کٹھے نی تیرے مانک موتی، اوہ ویکھ تیری جج آئے کھلوتی
کہے حسین فقیر نمانا، پو سائیں دے راہے

مشق

1- ایس کافی دامرکزی خیال اپنے لفظاں وچ لکھو۔

2- تھلے دتے لفظاں دے معنے لکھو تے نالے فقریاں وچ استعمال کرو:

سُوہے، ساوے، بانے، کلر، سوہنا، مانک

3- ایس شعر دی تشریح کرو:-

کٹھے نی تیرے تڑکی تازی سائیں بن سب گوڑی بازی

کٹھے نی تیرا سوہنا رُپا ہوئے خاک سواہے

4- شاہ حسین دے نیٹے سائیں داکیہ مطلب اے؟

ابیاتِ باہور رحمۃ اللہ علیہ

ب بسم اللہ اسم اللہ دا، ایہہ وی گہناں بھارا ہو
نال شفاعت سرورِ عالم، چھٹسی عالم سارا ہو
حدوں بے حد دُرودِ نبی نوں، جیہدا ایڈ پسارا ہو
میں قربان تنہاں توں باہو، جنہاں ملیا نبی سوہارا ہو

ک کامل مُرشد ایسا ہووے، جیہڑا دھوبی وانگوں پچھتے ہو
نال نگاہ دے پاک کریندا، وچ تہی صبون نہ گھتے ہو
میلیاں نوں کریندا چٹا، وچ ذرہ میل نہ رکھے ہو
ایسا مُرشد ہووے باہو، جیہڑا لوں لوں دے وچ وسے ہو

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں نوں جملیاں وچ انج ورتوں پئی ایہناں دے معنی واضح ہو جان۔
گہناں، شفاعت، پَسارا، سوہارا، چھٹنا، لوں لوں
- 2- تہی تے صبون کس نوں آکھدے نیں؟
- 3- پہلے بندری تشریح لکھو۔

کرکتن ول دھیان گڑے (کافی)

نت مٹیں دیندی ما دھیا
کیوں پھر نی اینویں آ دھیا
نی شرم حیا نہ گوا دھیا
توں کدی تے سمجھ نادان گڑے
کر کتن ول دھیان گڑے
چرخہ مفت تیرے ہتھ آیا
پلیوں نہیں کچھ کھول گوا یا
نہیوں قدر محنت دا پایا
جد ہو یا کم اسان گڑے
کر کتن ول دھیان گڑے
چرخہ بنیا خاطر تیری
کھیڈن دی کر حرص تھوریڈی
ہونا نہیوں ہور وڈیری
مت کر کوئی اگیان گڑے
کر کتن ول دھیان گڑے
اک اوکھا ویلا آوے گا
جد ساک انگ سب بھج جاوے گا
کر مدت پار لنگھاوے گا
اوتھے بھتے دا سلطان گڑے
کر کتن ول دھیان گڑے

مشق

- 1- مجموعی طور تے ایس کافی وِچ جو کجھ بیان کیتا گیا اے۔ تھوڑے لفظاں وِچ بیان کرو۔
- 2- سید نکھے شاہ رحمۃ اللہ علیہ دے نیڑے چر خے تُوں مراد انسانی جسم اے تے کتن توں کیہ مراد اے؟
- 3- پہلے بند وِچ ما، آ، گوا قافیے نیں تے ردیف دھیا اے۔ دو جے بند وِچ کیہڑے الفاظ کافیے دے طور تے دَر تے گئے نیں؟

غفلت نامہ

سُتّا ہیں تاں جاگ بندیا غافلا
آتماشا ویکھ چلیا قافلا
سُتّا ہیں تاں جاگ بندیا عاصیا
اپنا آپ سَنہیل کو سنگ نہ جاسیا
سُتّا ہیں تاں جاگ وت نہ آ وسیں
اپنا کم سنوار چکھوتا وسیں
سُتّا ہیں تاں جاگ رُب جِب رات نوں
رُب پچھسی عمل نہ کہ ذات نوں
سُتّا ہیں تاں جاگ بوہتا سو وسیں
ہو نہ اتنا شاد بوہت رو وسیں
آ تماشا ویکھ اس سنسار دا
کر لے سودا زود اس بازار دا
شاہ مراد آ ویکھ وقت صباح دا
مرغ گوکن یاد نام اللہ دا

مشق

- 1- ایہناں لفظاں دے اُلٹ لکھو۔
سُتّا، عاصی، کو سنگ، سنوارناں، رونا، صُبح
- 2- ایس نظم وچ شاعر نے انسان نوں کس گل دی پئی کیتی اے؟
مختصر طور تے اپنے لفظاں وچ لکھو۔

کلام وارث شاہ رحمۃ اللہ علیہ

بھیت دسناں مرد دا کم ناپیں، مرد سوئی جو ویکھ دم گھٹ جائے
گل جی دے وچ ہی رہے خفیہ، کاٹوں وانگ پیخال نہ سُٹ جائے
بھیت کسے دا دسناں بھلانا پیں، بھاویں پچھ کے لوک نکھٹ جائے
وارث شاہ نہ بھیت صنڈ وق کھلے، بھانویں جان دا بندرا ٹٹ جائے

ایہہ جگ مقام فنا دا ہے، سبھا ریت دی کندھ ایہہ جیونا ہے
چھاؤں بدلاں دی عمر بندیاں دی، عزرائیل نے پاڑنا سیونا ہے
آج کل جہان دا سہج میلا، کسے نت نہ حکم تے تھیونا ہے
وارث شاہ میاں انت خاک ہونا، لکھ آج حیات جے پیونا ہے

مشق

- 1- پہلا بند زبانی یاد کرو۔
- 2- تھلے دتے محاوریاں تے لفظاں نوں جملیاں وچ اچ ورتو پئی ایہناں دے معنی اگھڑ آؤن۔
فنا دا مقام، ریت دی کندھ، بدلاں دی چھاں، عزرائیل، خاک ہونا، آج حیات
- 3- پہلے بند وچ مرد دیاں کیہڑیاں خوبیاں بیان کیتیاں گئیاں نیں؟

دوہڑے

مُدّتِ حرصِ جہانے والا، میں دلِ وِجِ باغ لگایا
اوڑک باغ ہو یا پُروردہ، اَتے نال گُلاں سبھ چھایا
جاں میں مُشک لیا ہر گُل تھوں، اَتے بھیت چمن دا پایا
ہاشم بے بنیادی والا، مینوں مُشک گُلاں تھوں آیا

کتول یار گئے دل جانی، جیہڑے رَوون دُورگتیاں نوں
جیوندیاں دی وات نہ چُجھدے، کیہ کرن یاد مویاں نوں
بچن یاد پوَن دُکھ بنیاں، وِج پتتا وخت پیاں نوں
ایسے یار ملن سنبی، پر ہاشم اساں جیہاں نوں

کون قبول خرابی کردا، پر لیکھ خراب کراوے
کس دا جیو نہ راج کرن دا، پر قسمت بھیک منگاوے
اپنے ہاتھ نہ سول سہی دی، پر سولی لیکھ سہاوے
خوش ہو ویکھ صبر کر ہاشم، تینوں جو کچھ لیکھ دکھاوے

مشق

- 1- تھلے دتے ہوئے آٹھنئے ساہمنے دے بے ترتیب مصرعیاں دے ٹوٹیاں نون جوڑکے پورا شعر بناؤ۔
1: کتول یار گئے دل جانی	1: کیہ کرسن یاد مویاں نون
2: سچن یاد پون دکھ بنیاں	2: پر ہاشم اسماں جیہاں نون
3: مدّت حرص جہانے والا	3: اتے نال گلاں سبھ چھایا
4: ایسے یار ملن سبھی	4: جیہڑے روون دور گنیاں نون
5: جیون دیاں دی وات نہ پچھدے	5: وچ پتا وخت پیاں نون
6: جاں میں مُشک لیا ہر گل تھوں	6: مینوں مُشک گلاں تھوں آیا
7: ہاشم بے بنیادی والا	7: اتے بھیت چمن دا پایا
8: اوڑک باغ ہو یا پڑ وُردہ	8: میں دل وچ باغ لگایا
- 2- صحیح دے ساہمنے ”ص“ اتے غلط دے ساہمنے ”غ“ اُپر دائرہ ”O“ لادو۔

i - ص - غ: لیکھ خراب نہ کراوے

ii - ص - غ: کس دا جیوراج کرن دا

iii - ص - غ: اوڑک باغ ہو یا پڑ وُردہ

iv - ص - غ: خوش ہوو کیہ صبر نہ کر ہاشم

v - ص - غ: کون قبول خرابی کردا

vi - ص - غ: کتول یار گئے دل جانی

3- تھلے دتے لفظاں دے الٹ لکھو:-

کتول، یار، روون، دور، گنیاں نون، جیون دیاں دی، پچھدے، دکھ،

ملن، اسماں، قبول کرنا، خرابی، خراب، خوش، صبر

4- بیٹھاں لکھے محاوریاں نون جملیاں وچ انج ورتو کہ ایہناں دے معنی واضح ہو جاوون۔

راج کرنا، بھیک منگنا، صبر کرنا، قبول کرنا، سول سہنا

استغفار (کافی)

چوریوں	یاریوں	استغفار	بخشم	شالا	رَبِّ	غفار
گنڈری	عادت	بھڑے	فعلوں	توبہ	لکھ	وار
کر	کر	سخت	گناہ	پچھتاؤ	بخشن	ہار
پیر	پینچیر	تیرے	باہنے	توں	مالک	توں
میں	بد عملے	تے	کر	رحمت	جس	ڈینہہ
تیڈا	شان	ہے	فضل	کرم	دا	میں
رات	قبر	دی	ڈینہہ	حشر	دا	سر
	میں	مسکین	فرید	ہاں	تیڈا	
	تند	بن	کون	اتارم	پار	

مشق

- 1- ایس کافی وچ شاعر نے اللہ تعالیٰ دے حضور وچ اپنی عاجزی نوں کوں بیان کیتا اے؟
- 2- ”رات قبری دی ڈینہہ حشر دا“ ایس مصرعے تے اک چھوٹا جیہا مضمون لکھو۔
- 3- استغفار اک لفظ دے تن تن معنے دتے گئے نیں تسی اصل معنیاں والے لفظ دوا لے گول دائرہ لانا اے۔

استغفار: پچھ گچھ، توبہ کرنا، مننا
 شالا: پٹھے، چادر، رب کرے
 فعلوں: کم سببوں، فیل ہونا، بُرائی
 پچھتاؤ: پچھتاؤاں گا، پچھتاؤا سی، پچھتاؤا ہیاں
 باہنے: بانہہ پھرن والے، ساتھی، غلام
 مختار: مالک، پٹواری، مفت خور

حضرت یوسف علیہ السلام دا خواب

کہہ فرزندا کیہ گجھ ڈٹھو خواب کو بہی آئی
کیہ حالہ دسیا تینوں جس نے ہوش گوائی
یوسف کہندا سُفنا ڈٹھا درے گھلے آسمانی
چھن چھن نور زمیں تے ورہیا جگت ہویا نورانی
اے بابا میں سورج ڈٹھا چند ستارے یاراں
ایہہ سب مینوں سجدہ کر دے کر کر عجز ہزاراں
سورج چندوں صورت میری روشن دُون سوائی
میرے اگے اوہناں سبھاں دا قدر نہیں سی کائی
پکڑ پیغمبر یوسف تائیں سینے نال لگاوے
کرے پیار چُھے ہراکھیں رو رو کے فرماوے
توں جاتو فرزند پیارے میرا قدر وڈیرا
سورج چند کریندے سجدہ عالی رتبہ میرا
ایہہ سُفنا تعبیر اُچیری قدر ملے رحمانوں
ماں اے چند ستارے بھائی سورج باپ بیانون
فرزندا توں سرور ہوئیں اندر دوہاں جہاناں
ماں پیوتے وچ بھائیاں تیریاں ہون وڈیریاں شانان

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے جملے بناؤ:
فرزند، دھرتی، سُفنا، تعبیر
- 2- حضرت یوسف علیہ السلام نے خواب وچ کیہ ویکھیا؟
- 3- حضرت یعقوب علیہ السلام نے خواب دی کیہ تعبیر بیان کیتی؟

غزل

کر رہیوں بالن اکٹھا تن بدن دے واسطے
مَر رہیا ایں رات دن جو کُوڑے دھن دے واسطے

مَرن پچھوں ویکھ کے لاشے نوں سکتہ ہو گیا
جد بدیشی کپڑا آیا پھر کفن دے واسطے

کر گئے اوہ نام زندہ مُلک زندہ اپنا
ہو گئے قربان جو اپنے وطن دے واسطے

دوستو! آزادیاں دی پھر بہاراں ویکھنا!
ہون جتھے اپنے راکھے چمن دے واسطے

سرفروشی دا ہے دعویٰ سہل اے گشتہ میاں
دل تے گردہ چاہیدا اے اس سخن دے واسطے

مشق

- 1- غزل دے ترتیبی شعر دا مطلب لکھو۔
- 2- پہلے دو شعراں وچ شاعر نے بدن، دھن، کفن دے الفاظ قافیے دے طور تے ورتے نہیں۔ دوجے شعراں وچ کیہڑے الفاظ قافیے دے طور تے استعمال ہوئے نہیں۔
- 3- ”دل تے گردہ چاہیدا اے“ ایس توں شاعر دی کیہ مراد اے؟
- 4- شاعر دے نیڑے مُلک داناں کس طراں زندہ کیتا جاسکدا اے؟

غزل

یار مینوں وی خوشی دا مُوئہہ وکھا تھوڑا جیہا
میری حالت زار اُتے مُسکرا تھوڑا جیہا
موت دا تے زندگی دا آگیا اوہنوں سواد
جینے چکھیا عشق تیرے دا مزا تھوڑا جیہا
میری غم دی رات، میرا عید دا دن ہو گیا
کیتا تیری یاد نے جد آسرا تھوڑا جیہا
مولا جیہڑا درد ہوندائے درد منداں دا علاج
مینوں وی اوہ درد ہو جائے عطا تھوڑا جیہا
فضل چھڈدے ویلے نوں تے سون ہمسایاں نوں دے
رات مک چلی اے ویلا رہ گیا تھوڑا جیہا

مشق

- 1- پیٹھ دتے لفظاں دے اُلٹ معنیاں والے لفظ لکھو۔
خوشی، موت، تھوڑا، غم، رات
- 2- واحد دے جمع تے جمع دے واحد بناؤ:
رات، عید، یاد، درد منداں، ہمسایاں
- 3- تھلے دتے گئے شعر دی تشریح کرو:
مولا جیہڑا درد ہوندائے درد منداں دا علاج
مینوں وی اوہ درد ہو جائے عطا تھوڑا جیہا

غزل

جنہاں دا وی اڈم اچرا رہوے گا
اوہناں دا اچائیں بسیرا رہوے گا
ہنیرے وچوں انت جھٹے گا چانن
ہنیرا کدوں تک ہنیرا رہوے گا
سویرا جے اک وار ہن ہو گیا تے
مڑ استھے سدا ای سویرا رہوے گا
بڑے سکھ دا گیڑ ہے آڈن والا
دلوں دُور دکھاں دا گھیرا رہوے گا
زمانے تے اُکا نہ وِستیں زمانہ
کسے دا رہیا اے نہ تیرا رہوے گا
نہ کدھرے سدا ای ہنیرا رہیا اے
نہ کدھرے سدا ای ہنیرا رہوے گا
کری چل اڈم کری چل ناصر
کہ اڈم تھیں جینا اچرا رہوے گا

مشق

- 1- حکیم شیر محمد ناصر دی ایس غزل وچ کیہڑے کیہڑے لفظ قافیے دے طور تے ورتے گئے نیں؟
- 2- ایس غزل وچ حکیم ہوراں اڈم دالفظ کیہڑے کیہڑے شعراں وچ استعمال کیتا اے۔
- 3- لفظ اڈم دا کیہ مطلب اے؟
- 4- غزل دے دو جے شعر دی مختصر تشریح کرو۔

عید

مسجد دے مینار دے نیڑے دتی چن وکھالی
 آئی عید مبارک پچی گھڑی نصیبیاں والی
 ورہے دناں دا دن مبارک خوشیاں لیکے آیا
 کھانا دانا لیدتا سب لوکاں منگوا یا
 فجرے مویں حماموں نہاتا نالے شیو کرائی
 سیٹ کرا کے والاں اُتے ہیز کریم لوائی
 نویں منگائی ہوئی جتی مڑ پالش کرائی
 پنج ہزاری ٹوپی سرتے ٹیڈھی کر کے پائی
 چھان نوں میں تاؤ چٹھا کے وڈا شیشہ ڈٹھا
 عید پڑھن لئی کار کڈھائی مونہہ نوں کر کے مٹھا
 عید پڑھی تے فارغ ہو کے سدھا گھر نوں آیا
 رکھیا ہو یا کچا راش اندروں باہر کڈھایا
 سیویاں دے وچ آندے پا کے دڈھ دے وچ پکائیاں
 باستی دے زردے اندر چھل کے گریاں پائیاں
 پنڈوں مرغ منگائے ہوئے گھیو دے وچ تلانے
 آپ خمیرچ گھیو پوا کے تھندے نان لوائے
 جنیں، متریں، انگلیں، ساکین، آہنڈ گواہنڈ گھلائے
 درتے آئے ہوئے سواںی خالی نہیں پرتائے
 ڈائینگ ٹیبل اُتے دھر کے آپ وی کھادا پیتا
 مار ڈکار اُتھد پڑھ کے شکر خدا دا کیتا
 اینے چر نوں باہر کسے نے گنڈا آکھڑکایا
 اُترن لگا پوڑی توں میں رڈھدا تھلے آیا

گھٹی اکھ تے اگے وانگر گھٹی وچ ساں کلا
سُفے ای سُفے دے وچ مینوں عید کرائی اللہ

مشق

- 1 شاعر نے عید پڑھن دی تیاری کویں کیٹی۔ اک پیرا گراف وچ لکھو۔
- 2 عید پڑھن توں بعد شاعر نے کیہ کیہ کھا دا؟ ساریاں چیزاں دے نال لکھو۔
- 3 شاعر دی اکھ کویں گھٹی؟ دو جملیاں وچ بیان کرو۔
- 4 اکھ کھلن مگروں شاعر نے کیہ ویکھیا؟
- 5 ایہناں لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو۔
چن، پتھی، لیدالتا، فجرے موسی، ہیئر کریم، ڈٹھا،
خمیر، تھنڈے، متریں، ساک

غزل

مُونہوں بھانویں گل نہ نکلے، ہوٹھ پھڑک کے رہ جانداں نیں
انج وی اپنے دل دیاں گلاں، کہنے والے کہہ جانداں نیں

لہو دھریائے راہواں اُتے، اوہ مسافر ساتھی میرے
کنڈے دی ایک چو بھرتے جیہڑے چھالے وانگوں بہہ جانداں نیں

بھلدے بھلدے بھل جانداں نیں، فریاداں دی عادت پنچھی
سہندے سہندے ادڑک لوکی، ہر سختی نوں سہہ جانداں نیں

توں چھویاں دے دستے جانچیں، میں ڈالاں دی خیر مناواں
تھکے ہوئے لوک جنہاں دی، چھاویں آکے بہہ جانداں نیں

مشق

- 1- کنڈے تے کنڈھے نوں وکھو وکھ جملیاں وچ انج ورتو پئی فرق واضح ہو جاوے۔
- 2- تریجے شعر دی تشریح کرو۔

امن

رنگ رنگیلے چرنے گھوکھن، تھان تھان گھگی بولے
جندڑی پیلاں پاندی جاوے پھٹ پُرانے مولے

اُچیاں لمیاں بانکیاں ناراں، گیت خوشی دے گاؤں
پُھلاں وانگوں کھڑ کھڑ ہسن، ہسن تے شرماؤں

ساویاں پیلیاں چُنیاں لے کے، فصلاں وہٹیاں بنیاں
بیری بیری بُور لَشکدا جیوں ہیرے دیاں کنیاں

تتاں تتتاں پَن دا چانن، گُجھیاں گُجھیاں گلاں
مُٹھڑے مُٹھڑے بول پیار دے جیوں راوی دیاں چھلاں

کدھرے لکن میٹی کھیڈن، کدھرے کوڈی تپے
کدھرے کوئی ہیر سناوے کدھرے کوئی ٹپے

دارے دارے بڈھے نڈھے، رل رل رل مل بہندے
اک دو بے دے دل دی سُنڈے اک دو بے نوں کہندے

بُتڑ چارن فصلاں وڈھن، گاواں مجھاں چوون
رات پوے تے تھکے تُوئے مٹھی نیندر سوون

دُور دلڈر جگ دے ہوون، دُور بلائیں نسن
امن دے مٹھے سائے پیٹھاں، جگ جگ لوکی وسن

مشق

پٹھلیاں محاوریاں تے ترکیباں نوں اپنے فقریاں وچ انج ورتو پئی ایہناں دے معنی واضح ہو جاوَن:

- 1 ..... پیلاں پانا
..... پرانے پھٹ مولنا
..... لکن میٹی
..... کھیڈناں
..... خوشی دے گیت گاؤنا
..... اک دوجے دے دل دی سُننا
..... دلدر دُور ہونا
..... بدھے بندھے
..... ابتر چارنا
..... تھکے تھکے
..... گجھیاں گلاں
- 2 ایس نظم وچ پنجاب دی وسوں دے کجھ خاص انگ بیانے گئے نیں ترتیب نال ایہناں نوں گنواؤ۔

میں خیراں منگاں دیس دیاں

میں خیراں منگاں دیس دیاں
 ربا شرماں رکھیں ایس دیاں
 اتھے کوئی کلی گملاوے نہ
 کسے رُکھ نوں ڈھپ سکاوے نہ
 اتھے پت جھڑ جھاتی پاوے نہ
 میں خیراں منگاں دیس دیاں
 اتھے بھیناں دے سر کجے رہن
 اتھے مانواں دے دل رَجے رہن
 بھائیاں دے رشتے بچھے رہن
 میں خیراں منگاں دیس دیاں
 اتھے فجراں آؤن چمک دیاں
 اتھے شرماں آؤن مہک دیاں
 مُڑ جاوَن راتاں سہک دیاں
 میں خیراں منگاں دیس دیاں
 ربا شرماں رکھیں ایس دیاں

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے واحد لکھو:
 خیراں، شرماں، بھیناں، مانواں، بھائیاں، فجراں، شرماں، راتاں
- 2- دتے گئے محاوریاں نوں جملیاں وچ ورتو:
 خیراں منگنا، جھاتی پانا، ٹر جانا
- 3- ایس نظم وچ دیس پیا دے حوالے نال جو کجھ بیان کیتا گیا اے اوہنوں دس فقریاں وچ بیان کرو۔

شہید دی ماں

بھاگاں والیے ماںیں شہید دیے صبر شکر دی کوئی اقلیم این توں
پر بت اُچیاں سچیاں عظمتاں دا، کوں دساں میں کئی عظیم این توں

☆

تیرے دل دے ڈوہنگ نوں دیکھ کے تے میرے فن دا کالج کمبیا اے
میری سوچ نے توت دی چھمک وانگوں انگ انگ وجود دا جھمبیا اے
سوچاں دھڑکیاں نہیں ذہن تھڑکیا اے، دل سُو، جھ سمندریں ہمبیا اے
کتنوں حوصلہ لوں تے رنج دساں، لہو رنگیا کیہڑا شاہکار این توں
سچے رب رسول دے بعد ماںیں، میرے دیس دی گل مختار این توں

☆

کسے فلک دا فلک وی جان دا نہیں بن دے زخم میں کوں بہار ماںیں
تیرے پیراں دی جنت وی جان دی نہیں، تیری گود دے زخم دی سار ماںیں
جے کچھ جانے تے کر بل دی ریت جانے یا مُر جان دا رب غفّار ماںیں
پاکے نویں نکیل تاریخ نوں توں، میری قوم دے ہتھ مہار دتی
سہرا فتح دا دیس نوں بٹھنے لئی، سدھر لال دے سہرے دی وار دتی

☆

جتنے ظلم دی گکھ یزید جتے، اوتھے امن دی روشن دلیل این توں
ہڑھ موت دے جنہوں نہ ڈھاسکن، اوس عزم دی سخت فصیل این توں
جینے فتح دے آن الہام ونڈے، لتھا عرش تھیں کوئی جبریل این توں
جینے حشر دے بعد وی چمکنا این ماںیں، توں این اوس خورشید دی ماں
میرے دیس دی مٹی سلکھنی این، جینے تیرے جیہی جی شہید دی ماں

☆

مشق

- 1- نظم ”شہیددی ماں“ دامرکزی خیال بیان کرو۔
- 2- ایہناں لفظاں دے معنی لکھو:
اقلیم، پریت، چھمک، توت، شاہکار، ریت، مہار،
ہڈھ، فصیل، سُلکھنی

غزل

گنڈے بیج کے تُوں پھلاں دے اُگن دی اُمید نہ رکھ
جو کجھ جنڈڑی دے پیالے وِچ آپ نچوڑیا ای آپے چکھ!
اکھیاں دی جُبوری کیہ کجھ نظروں اولھے رکھدی اے
امبر اُتے نہ اک سَورج، نہ اک چَن، نہ تارے لکھ
ویلے کولوں پچھے رہنا، جے تینوں منظور نہیں
بند کریں نہ کن کدے وی گھلی رکھیں اپنی اکھ!
میںوں تخت دا رُعب نہ دے تُوں لو بھ نہ دے توں محلاں دا
میتھوں کدے وی ہو نہیں سکدی سچ دی بندیا جھوٹھ دی پکھ!
اندر دی اکھ کھول کے عارف، ویکھ اُچ نچ زمانے دی
سدا نہ پربت بھارے ہوندے، سدا نہ ہولے ہوندے لکھ

مشق

- 1- جے کوئی بندہ ویلے دے نال چلنا چاہندا اے تے اوس نوں کیہ کرنا چاہیدا اے؟ ایس غزل دے حوالے نال لکھو۔
- 2- سچ تے جھوٹھ اک دو جے دے اُلٹ لفظ میں ایس طراں دے کجھ ہور لفظ ایس غزل وِچوں لہے کے لکھو۔
- 3- بندہ جو کجھ بیج دا اے اوہو وڈھدا اے ایس گل نوں شاعر نے اک شعر وِچ بیان کیتا اے اوہ شعر لکھو۔

غزل

بَدَل اُدے تے گُم اسمان دِسیا
پانی اُترے تے اپنا مکان دِسیا
اوتھوں اگے فراق دیاں منزلان سَن
جتھے پہنچ کے اودھا نشان دِسیا
اودھے ساہمنے ایہہ جگ ویران دِسیا
اوتھناں اکھاں سچ ایسا جہان دِسیا
ساڈے حال دی خبر اوہ رکھدا سی
ساری عمر جیہڑا انجان دِسیا
کم اوہو منیر سی مشکلاں دا
جیہڑا شروع سچ بوہتا اسان دِسیا

مشق

- 1- غزل دا پہلا شعر مطلع ہوندا اے جیہدے وچ ردیف قافیہ ہوندا اے۔
ایس غزل دے مطلع وچ اسمان تے مکان قافیے نیں۔
غزل دے دو جے شعراں وچ کیہڑے کیہڑے قافیے استعمال ہوئے نیں؟
- 2- غزل دے چوتھے شعر دی تشریح کرو۔

دیس پیار

جیہڑا دریا میرے دیس دیاں حدّاں وِچ وگدا اے
اودھا پانی میری جیہڑا نُون شہتوں مٹھا لگدا اے

اودھی تھی جیہڑی لو اُتوں لکھاں سُورج وار دیاں
میرے گھر وِچ لو ونڈن لئی جیہڑا دیوا جگدا اے

ایہدے عیب تے ایہدیاں صفتاں گہنے میریاں سدھراں دے
ایہہ چنگا اے یاں بھیرا اے شملہ میری لگدا اے

پُھل تے سبزہ، رُکھ تے بوٹے، سوسے دریا نہراں وی
ایس دھرتی دا چچا چچا جنتِ وِگا لگدا اے

اودھے چوں خُشبو آؤندی اے پیارِ خلوصِ محبت دی
نرم ہوا دا جیہڑا بُلھا ایس دھرتی تے وگدا اے

ایہدے پاروں رُب سچے دے بوہتا نیڑے ہویا واں
رُب شہ رگ توں نیڑے وسدا ایہہ تے لہو شہ رگ دا اے

ایہدی مہکاں والی مٹی سُرْمہ میریاں اکھیاں دا
ایہدا تاریاں بھریا امبر میرے دل نُون ٹھگدا اے

میرا چہرہ میرا راکھا میری عزّت میرا ناں
ایہہ دھرتی دا ٹوٹا خورے میرا کیہ کُجھ لگدا اے

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے واحد لکھو۔
حدّاں، لکھاں، صفتاں، سدھراں، سوے، مہکاں،
اکھیاں، عزت، گہنے، بوٹے، نہراں
جمع بنا کے لکھو۔
- 2- جیبھ، دیوا، چنگا، بھیرا، شملہ، پگ، خُشبو، بُوہا، راکھا
3- نظم د امرکزی خیال اپنے لفظاں راہیں بیان کرو۔

اک طالب علم دی دُعا

پیارے نبیؐ دے سچے خُدا
 سُن لے دُعا، سُن لے دُعا
 خوشیاں کھیڈن نِت اِس گھر وِچ
 اِس دی اِک اِک راہ گُزر وِچ
 اپنے کرم دے پھل وسا
 پیارے نبیؐ دے سچے خُدا
 نفرت سینیاں وِچوں دھوکے
 اِک لڑی وِچ سبھ نوں پُرو کے
 مہکیا ہويا ہار بنا
 پیارے نبیؐ دے سچے خُدا
 مولا سارے سر نوں جھکائے
 علم دا چانن منگن آئے
 ساڈیاں راہواں نوں رُشنا
 پیارے نبیؐ دے سچے خُدا
 علم دے شہر دا صدقہ مولا
 بے علمی دا مُکے رولا
 کر سبھناں نوں علم عطا
 پیارے نبیؐ دے سچے خُدا

مشق

- 1- ایس نظم نوں زبانی یاد کرو۔
- 2- ایس نظم وِچ وطن تے علم لئی جیہڑیاں دُعاواں کیتیاں گئیاں نیں اوہناں نوں اپنے لفظاں وِچ بیان کرو۔

وطن آہلنا رہے سلامت

سونا رُپا، زمی وطن دی، میرا مان تران
واہی بیچی جھمّر پاؤندی، گبھرو ڈھولے گان

ہت تُوں باہر نہ کاج سہیڑو، اوپڑ راہ نہ جاؤ
بے علماں دے ننگے پنڈے، علم دا باناں پاؤ

خُلق اخلاق سماج دی ورتوں، تھان تھان ونددا جا
آل دوال ہنیرے دے وِج، ایہہ ریشماں ورتا

پیار، محبت جگ دی سوہجا، جیون دا دستور
محنت اک اک گھردا چانن، محنت رِب دا نور

آہلنے دے وِج امن ہمیش، باہر جھکھو، جھنّب
وطن آہلنا رہے سلامت، رہن سلامت کھنّب

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے اُلٹ لکھو۔
زمی، محبت، چانن، محنت، امن
- 2- لفظاں دی جمع بناؤ۔
وطن، بانا، ہنیرا، رشم، آہلنا
- 3- ایس نظم وِج وطن نوں کاہدے نال تشبیہ دتی گئی اے؟

کیہڑے پاسے جاواں

جیہڑے ویلے گھنٹی میرے
 گھڑکی دی دَروازے
 اوسے وقت اَلآرم والی
 دَھڑکی دَھڑا دَھڑا
 اُتو رتی فون میرے دی
 پَھڑکی نبض اچانک
 اُبھڑوا ہے ٹی وی دے ویج
 بَھڑکی ڈسکو دی اگ
 سر توں نیر جہاز اک لنگھیا
 دَھڑکی دل دی کوٹھی
 اچن چیت اک ہارن گبیا
 کڑکی ہور اک بجلی
 انج بریک کرپچی کوئی
 رٹکی ریت رگاں ویج
 گھر دے اندر شور شرابا
 سَڑکی رولا سَڑکو

کُوکاں مینوں گھیر لیا، میں کیہڑے پاسے جاواں
 انور ایس سے دے ہتھوں گتاں نوں ہتھ لاواں

مشق

- 1- شاعر دے پُرسکون ماحول وچ کس کس شے نے شور شرابہ پیدا کیتا؟
- 2- ایہناں لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو۔
اُتورتی، ابھڑوا ہے، کوٹھی، اچن چیت، گوکاں، کٹاں نوں ہتھ لانا، کرپچی
- 3- ایس نظم دا مرکزی خیال لکھو۔

سکھ سنیہڑا

رَبّ رُؤل دا نام پُکارو
کسے نون دُکھ نہ دیوو یارو

میرے دیس دیو وسنیو
میرے سجنو اتے رفیقو
رَبّ دیو بندو جگ دیو میتو
ویر نون چھڈو پیار الیکو

چکڑ وچ نہ روڑے مارو
کسے نون دُکھ نہ دیوو یارو

زل مل کے اک تھان بہہ جاؤ
وانگ بھراواں چھیاں پاؤ
کتے نہ تیلی لوتی لاؤ
گھمرا پاؤ ڈھولے گاؤ

پیار دے سوہنے محل اسارو
کسے نون دُکھ نہ دیوو یارو

کسے دی ویر نہ پگ اچھالو
تھان تھان ساٹھ دے دیوے بالو
حکمت نال فولاد نون ڈھالو
دُجیاں دے لئی جفر وی جالو

دُبدیاں تائیں پار اُتارو
کسے نون دُکھ نہ دیوو یارو

مشق

1- تھلے دتے مصرعیاں دا اَسان پنجابی وِچ مطلب لکھو۔

1- وِریوں چھڈ وِپارا لیکو

2- کتے نہ تیلی لوتی لاؤ

3- چکڑ وِچ نہ روڑے مارو

4- دُبدیاں تائیں پار اتارو

2- ایس نظم دا مرکزی خیال اپنے لفظاں وِچ بیان کرو۔

3- ”چکڑ وِچ روڑے مارن“ توں کیہ مراد اے؟

غزل

ہے لاکے توڑ نبھاؤں دی فکر ساہ توڑیں
 میں آپ پہنچ گیاں رُکے قتل گاہ توڑیں
 اے اپنی آس اُمیدیں دا حشر ڈیکھے اج
 میں دل کوں گھیل کے گھن آیاں تیڈی راہ توڑیں
 کئی صدیں دی مسافت ہے، کیوں طے تھیںسی؟
 میڈے وجود توں گھن کے تیڈی نگاہ توڑیں
 میں اٹے مونھوں تیکوں چابے وفا آکھاں
 نہ جیواں شالا دُعا منگاں ایں گناہ توڑیں
 اے دور او ہے جو اوکوں حساب دان آکھو
 نہ آوے جیکوں گنتری وی ٹھیک ڈاہ توڑیں
 قدم قدم تیں شہنشاہیں دے تاج رُلدے پین
 اتھاہوں گھن کے محبت دی بارگاہ توڑیں
 میں اپنے ہتھ دے لکیریں کوں کیا کراں اقبال
 ہتک ہے وَجٹا فقیریں دا بادشاہ توڑیں

مشق

1- ایہناں لفظاں دے معنی لکھو تے جملے بناؤ۔

قتل گاہ، حشر، گھیل، شالا، ہتک، وَجٹا

2- ایس شعر دی تشریح لکھو۔

میں اٹے ہتھ دے لکیریں کوں کیا کراں اقبال

ہتک ہے وَجٹا فقیریں دا بادشاہ توڑیں

زرعتی گیت

سوہنی ہل تے پنجالی، کیڈا سوہنا لگے ہالی
سیاں لاؤندا تے دل بھر ماؤندا
اُٹھ تڑکے زیناں ول جاؤندا
سوہنی ہل تے پنجالی
کیڈا سوہنا لگے ہالی
ایہہ تے بیچدا اے پیلیاں تے بتیاں توں
رنگ لاؤندا اے ویٹریاں تے چچیاں توں
سارا دیس ایہدے گن پیا گاؤندا
اُٹھ تڑکے زیناں ول جاؤندا
سوہنی ہل تے پنجالی
کیڈا سوہنا لگے ہالی
ایہنے کنکاں دے ڈھیر آج لائے نیں
ودھ مٹییاں دے متے وی پکائے نیں
سوہنا مختناں دی جوت اے جگاؤندا
اُٹھ تڑکے زیناں ول جاؤندا
سوہنی ہل تے پنجالی
کیڈا سوہنا لگے ہالی
نویں ڈھنگ نویں سندراں توں جان دا
نالے فصلاں دے روگاں توں پچھان دا
ایہہ تے ویلے نال پیر اے رلاؤندا
اُٹھ تڑکے زیناں ول جاؤندا
سوہنی ہل تے پنجالی
کیڈا سوہنا لگے ہالی

مشق

- 1- ایہہ گیت زبانی یاد کرو تے سارے جماعتی رزل کے گاؤ۔
- 2- واحد دے جمع تے جمع دے واحد لکھو۔
ہل، سوہنا، زمیناں، پیلیاں، بتیاں، ویہڑیاں،
چنیاں، کنک، محنت، مٹی
- 3- تھلے دتے لفظاں دیاں اوازاں والے لفظ لکھو۔
سوہنی، کیڈا، ہالی، اٹھ، ول، پیلیاں، رنگ،
لاؤندا، بنیاں، ڈھیر
- 4- تیجے بندہ منہوم اپنی زبان وچ لکھو۔

غزل

ربا گھلائیں موسم ساوے گھرو گھری
خُشبُو کھلار دی وا جاوے گھرو گھری

☆

ہر ویٹریوں مکاوے ویلا کدورتاں
بُوٹے محبتاں دے لاوے گھرو گھری

☆

دُکھ استکی خزاں وانگروں پرائہہ رہوے
آوے بہار ہُن جد آوے گھرو گھری

☆

خوشیاں سچیاں دی فیر بھاگوان رُت
ایس شہر آن ڈیرے لاوے گھرو گھری

☆

اکرام ہُن ہنیرا لنگھے نہ ایدھروں
چانن ہمیش پھیرے پاوے گھرو گھری

☆

مشق

1- ایہناں لفظاں دے اُلٹ لفظ لکھو:-

خُشبُو، ساوے، خزاں، کدورتاں، ہنیرا

2- تیجے شعروچ شاعر نے جس گل دی تمنا کیتی اے اوس نوں اپنے لفظاں وچ لکھو۔

غزل

گھٹ نہیں اوہ پالن والے ہوندے نہیں
پر بوہتے رکھ پالن والے ہوندے نہیں

اوتھے ڈگن وچ دی لذت ملدی اے
جتھے کول سنبھالن والے ہوندے نہیں

نہیں جواب ضروری ہوندا ہر اک دا
گجھ سوال تے ٹالن والے ہوندے نہیں

اوہناں دے نال سانجھاں مکدیاں جاندیاں نہیں
جیہڑے دکھڑے جالن والے ہوندے نہیں

جنھاں دے وچ رُکے روانی پانی دی
کھال اچے اوہ کھالن والے ہوندے نہیں

وقت قبول کرے نہ احقر جنھاں نوں
اوہ سیکے مُڑ ڈھالن والے ہوندے نہیں

مشق

- 1- ایس غزل وچ مطلع کیہڑا اے؟
- 2- ایس غزل وچ ”والے ہوندے نہیں“ بار بار استعمال ہو یا اے۔ شاعری وچ ایہنوں کیہ آکھیا جاندا اے؟
- 3- مقطع کس نوں آکھدے نہیں؟ ایس غزل دا مقطع لکھو۔
- 4- غزل دے چوتھے شعر دا مفہوم بیان کرو۔

بکرامنڈی

منٹھا: بکرا کہ بکری کہ بھیڑوآں نوں پھڑاں جی
حکم کرو! کدھروں دی واڑے وچ وڑاں جی
ایہہ ویکھو دانہ اک ”اے ون“ مال چوں
ملکوال بولدا جے ایہدے وال وال چوں
ڈیڑھ من پکا ایہدا گوشت بھانویں تول لو
ایہدے نال بھانویں انگریزی وچ بول لو

ملک صاحب: گلاں دی مشینیں ایں تے کاں کاں بولناں
ہتھیں گنڈھاں چاڑھ کے تے دنیاں نال کھولناں
سدھی ساویں گل کر ایہدا کیہ لینا ایں
ٹول ٹیکس سنے مینوں کئے وچ پینا ایں

منٹھا: پے جائے گا آپ نوں ایہہ پنڈراں ہزار دا
دانہ صاف ستھرا جے جھوٹھ نہیں میں ماردا

ملک صاحب: پنڈراں ہزار وچ تے کار آجاندی اے
فون لگ جاندا اے بہار آجاندی اے

منٹھا: ہولی بولو ملک صاحب! جھٹ نہ گزارے گا
سن لیا بکرے تے ڈھڈھ کڈھ مارے گا
تسین کجھ اگے وڈھو میں چھٹے ہٹناں
مُل والی رستی نوں میں ہور ذرا وٹناں
پنڈراں ہزار چوں روپیہ گھٹ کر لو
مک گئی جے ہن بس فٹو فٹ کر لو

ملک صاحب: چُپ اوئے گٹھاں نال قد پیا مننائیں
 اڈے جاندے پنچھی دے پر پیا گننائیں
 گلاں نیں توں صبح دیاں کتیاں تراشیاں
 ساڈے جیے شریفاں نال کریں بدماشیاں

منٹھا: ملک صاحب! تئیں کیہڑے پاسیوں شریف او
 اسیں بدماش آں تے تئیں ساڈے چیف او
 گل سنو بُرا نہ منانا میری بات دا
 سٹی سٹی دتاں آج دن اے جمعرات دا
 ہن تئیں بکرے دا بھل جاؤ رستہ
 کم کرو ایس توں وی سستا تے خستہ
 منڈی وپوں نکل کے تے شہر وچ وڑ کے
 لئی جاؤ رستے چوں گکڑ اک پھڑ کے

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے واحد لکھو:
 بھید و آں، گلاں، گنڈھاں، دنداں، گٹھاں
- 2- محاوریاں دا مطلب لکھو۔
 ہتھیاں نال گنڈھاں چاڑھ کے دنداں نال کھولنا
 اڈے پنچھی دے پر گتتا، گلاں تراشنا
- 3- ایس مکالمے دا مفہوم اپنے لفظاں وچ لکھو۔

ملک صاحب:

گلاں دی مشینیں ایں تے کاں کاں بولنائیں
 ہتھیں گنڈھاں چاڑھ کے تے دنداں نال کھولنائیں
 سدھی ساویں گل کر ایہدا کیہ لینا ایں
 ٹول ٹیکس سنے مینوں کئے وچ پینا ایں

فرہنگ

		آ	
اُلی لہہ جانا	--- کائی لٹھ جانا	آب حیات	--- سدادی حیاتی دین والا پانی
اُلیکو	--- نقش بناؤ	آساشاں	--- سہولتاں
امبر	--- اسمان	آلودہ	--- لہڑیا ہویا
اُمت	--- قوم	اُڈیک	--- انتظار
انت	--- اخیر	آہرے لگنا	--- کسے کم کار وچ رُجھناں
انج	--- ایس طراں	آہنڈ گواہنڈ	--- پڑوسی
انگ	--- رشتہ دار	اُپڑنا	--- پہنچنا
انصار	--- مقامی لوگ	اپیل	--- درخواست
اوڈک	--- آخر کار	اتھرو	--- آنسو
اوتتری	--- بے اولاد، دغا باز	اُجڑ	--- بکریاں دا گلہ
آہلنا	--- گھونسلہ	اُج	--- وچ
ایانے	--- بچے	اُچھ	--- خاص
ب		اُچیری	--- اُچی
بارڈر	--- سرحد	اختا ہوکے	--- تنگ ہوکے
بارے	--- بار بار، متعلق	اُڈم	--- حوصلہ
بانکی نار	--- الہو ٹیاری	اُساری	--- تعمیر
بانے	--- لباس	استقامت	--- پکیائی
بانے	--- غلام	اطاعت	--- فرمانبرداری
بھانے	--- پسند آنے	اک مُٹھ ہونا	--- اکٹھیاں ہونا
بھاگوان	--- خوش قسمت	اکلاپا	--- تنہائی
بھاہ	--- اگ	اگرچھڑ	--- اگے پچھے
بھانٹھڑ	--- الاؤ	اگیان	--- لاعلم، جاہل
بھاگاں بھری	--- خوش قسمت	اقلیم	--- سلطنت، ملک
بھنڈار	--- ذخیرہ، ڈھیر		

چوٹھی --- زیادہ
پُہلاں --- مسخریاں، شرارتاں

چیجاں --- چیزاں
چھلاں --- لہراں
چھمک --- نرم سوٹی
چھوپے پانا --- چرخہ کتنا
چھوٹیاں --- تلواراں
چھوٹیاں پشت --- چھوٹیاں نسل

ح-خ

حالت زار --- بھیڑی حالت
حرص --- لالچ
حمد --- اللہ دی تعریف
خانوادہ --- خاندان
خطاب --- عزت والاناں
خفیہ --- لگیا ہویا
خورشید --- سورج
خورے --- شاید
خیانت --- بے ایمانی

د

دستگیر --- ہتھ وٹڈان والا
دلا سے --- تسلی
دلدر --- دکھ
دلینز --- دلینز
دھوڑ --- مٹی گھٹا
دھن --- دولت
دھرم --- مذہب

ثناء --- تعریف

ج

جا --- جگہ، تھاں
جائے --- جا کے
جان نثار --- جان قربان کرن والا
جگدا --- بلدا
جگراتا --- رات دا جگنا
جندڑی --- زندگی
جوکر --- مسخرہ
جون --- شکل، قسم
جھاٹھے جھیرے --- جھگڑے
جھبڈے --- چھیتی
جھڑی لگنا --- مسلسل بارش ہونا
جھلکارا --- درشن
جھنبنا --- مارنا
جھنڈ --- بچے دے وال

چ

چا --- خوشی
چارا --- علاج
چاہت --- محبت
چاہیوان --- چاہن والا، خواہش مند
چپے چپے تے --- تھاں تھاں تے
چتارن --- ورد کرنا
چٹ کپڑیئے --- سفید پوش
چرخ --- آسمان
چنتا --- فکر

دھریائے	--- پیاسے	سرفروش	--- جانناز، جان قربان کرن والا
دھرتی	--- زمین	سردار	--- آقا
دھیا	--- اے بیٹی	سدا	--- بلاوا
	ڈ	سداھراں	--- خواہشاں
ڈنگوری	--- سوٹی	سُفنا	--- خواب
ڈوہنگائی	--- گہرائی	سکھنا	--- خالی، گلا
ڈیہنہ	--- دن	سے	--- ویلے
	ر	سنگ	--- ساتھ
راکھی	--- حفاظت	سنکٹی	--- ساتھی
رُت	--- موسم	سنگھ	--- گلا، حلق
رُپا	--- چاندی	سنسار	--- دُنیا
رشناں	--- کرناں	سُنہیا	--- پیغام
رُشنا	--- چمکا	سوائی	--- زیادہ
رُکھاں	--- درختاں	سوبھا	--- خوبصورتی
رمز	--- اشارہ	سوکھ	--- سکھ
رولا	--- شور	سُول	--- درد، تکلیف
ریت	--- رسم	سولی	--- پھانسی
رُجھ گیا	--- مصروف ہو گیا	سُوہے	--- لال، سُرخ
	ز	سہج	--- اسان، آہستہ
زمی	--- زمین	سہل	--- آہستہ، اسان
زُہد	--- عبادت	سیانا	--- عقل مند
	س	سیہان	--- پہچان
سانگے	--- واسطے	ش	
سا کا چاری	--- رشتہ داری	شالا	--- اللہ کرے
ساکنیاں	--- رشتہ دار عورتاں	شباب	--- جوانی
ساوے	--- ہرے	شرک	--- کفر

ک	ک	ک	ک
کارکن	کم کرن والا	شرمیلہ	شرماکل
کتا بچہ	کئی کتاب	برادری	شریکا
کجنا	ڈھکنا	سبجھ، عقل	شعور
کال	تخط	سفارش	شفاعت
کاگڑی	انکٹھی	طُرہ	شملہ
کرتب دکھانا	تماشہ دکھانا	خاوند، مالک	شوہ
کُلی	جھگی	ص-ض	
کنگال	غریب، محتاج	سور	صبح
کُوڑے	جھوٹے	صابن	صبون
کوسنگ	دُشمن	انکٹھی دی قسم	صندلی
کُوکاں	چیکاں	روزہ	صوم
کھنڈ	لاٹھی	روکنا	ضبط
کھنڈن	کھلرن	ع-غ	
کھنہ	پَر	حالت	عالم
کھنور	چٹا سفید	اے گنہگار	عاصیا
کھیہ	خاک، مٹی	عاجزی	عجز
ککھ نہ رہنا	کچھ نہ رہنا	انصاف	عدل
کلچر	رہن سہن	پچپان	عرفان
		حوصلہ، ارادہ	عزم
ق		وڈیائی	عظمت
قلب	دل	مخشن والا	غفار
قیادت	رہنمائی	غم ونڈن والا	غم گسار
گ		ف	
گبھرو	جوان	وچھوڑا	فراق
گرہتی	گھٹی	دیوار	فصیل
گیڑ	دور، پھیرا	برکت	فیض

گورستان	قبرستان	گورستان	پنڈا، سفر	مسافت
گھٹنا	ڈالنا	گھٹنا	پہچان	معرفت
گراں	پنڈ	گراں	حقدار	مستحق
گھسمیلا	میلے رنگ دا	گھسمیلا	ماسی دا پتر	مسیر
گھیل کے	کھچ کے	گھیل کے	مشعل	مشال
	ل		ہٹا کٹا، بد معاش	مشتنڈا
لچھن	طور طریقے	لچھن	دلکش	من موہنا
لکھاں	تحریر کراں	لکھاں	میلے	مولے
کلکر	للاکارنا	کلکر	میں وی	مویں
لو بھ	لا لچ	لو بھ	خوشبو	مُشک
لو	چانن	لو	مٹھا	مٹھڑا
لیٹراتا	کپڑے	لیٹراتا	جیہدی عبادت کیتی جاوے	معبود
لیکھ	قسمت	لیکھ	مشہور	معروف
	م		دل	من
مان تران	فخر	مان تران	مطالبہ	منگ
مانک	موتی منکے	مانک	دکیل کرن والا	مُوکُل
مانگ	والاں وچ چیر	مانگ	ہجرت کرن والا	مہاجر
مبلغ	تبلیغ کرن والا	مبلغ	واگ، اُونٹ دی تکیل	مہار
محکم	کچی	محکم		ن
متھی	مقرر	متھی	ٹیاراں	ناراں
متا پکانا	فیصلہ کرنا	متا پکانا	ہمیش	نت
متر	دوست	متر	محافظ	نگہدار
متیں	عقل دیاں گلاں	متیں	وچارا	نمانا
مڈھلی	بنیادی	مڈھلی	منڈے	نڈھے
مڑ	فیر، دوبارہ	مڑ	ہلکی	نچھی
مساوات	برابری	مساوات	تھک ہار جانا	نکھٹ

نویکلا	--- انوکھا	وساہ	--- بھروسہ
	و	ولاکے	--- مڑکے
واڑ	--- کنڈیاں دی واڑ یا احاطہ	وسنیک	--- وسن والے
واویلے	--- رونا دھونا	وسوں	--- رہن سہن
واہی وان	--- کسان	وسیب	--- رہن سہن
وَت	--- دوبارہ	ہ	
وٹ	--- غصّہ	ہڑھ	--- سیلاب
وٹی وٹی	--- رُستی ہوئی	ہتک	--- بے عزتی
وخت	--- مصیبت، مشکل	ہکا بکا	--- حیران
وعظ	--- تقریر، نصیحت	ہما تڑ	--- ساڈے جیسے
ونجنا	--- جانا	ہمینا	--- تھکنا
ونگار	--- بلاوا	ہنجو	--- اتھرو
وڈیانا	--- عزت دینا	ہوکا	--- آہ بھرنا
ورشہ	--- پیودا دے دی جائداد		

کتابیات

چھاپن داور ہا	چھاپن ہا	لکھاری / ترتیب کار	ناں کتاب
1988	حضرت غلام دستگیر اکادمی	پروفیسر ڈاکٹر سلطان الطاف علی	ابیات باہو
1961	پنجابی ادبی اکادمی لاہور	مولوی غلام رسول عالمپوری	احسن القصص
1972	ٹیکنیکل پبلشرز، لاہور	عارف عبدالمتمین	اکلاپے داماسافر
1964	مکتبہ نو، روالپنڈی	احمد ظفر	بیلے بیلے
1994	عمیر ابو ذری، فیصل آباد	عمیر ابو ذری	پانی وچ مدھانی
1958	میاں مولابخش کشتہ اینڈ سنز لاہور	میاں مولابخش کشتہ	دیوان گشتہ
1963	اشاعت کدہ۔ گجرات	پیر فضل گجراتی	ڈونکھے پنڈے
1985	پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، لاہور	ہاشم شاہ	سستی پنوں
1979	عزیز پبلشرز، لاہور	حفیظ تائب	سک متراں دی
1965	عزیز پبلشرز، لاہور	ڈاکٹر فقیر محمد فقیر	ستاراں دن
1994	ادارہ پنجاب رنگ، لاہور	روف شیخ	فجراں
1966	بزم ثقافت، چکوال	شاہ مراد خانپوری	کلام شاہ مراد
1978	انڈس پبلی کیشنز ڈیرہ غازی خان	اقبال سوکڑی	کالے روہ جیہی صرف
1964	مکتبہ پنجد ریا۔ لاہور	شاہ حسین لاہور	کافیاں شاہ حسین
1988	ماورئی پبلشرز، لاہور	منیر نیازی	کل کلام
1980	لوک ورثہ، اسلام آباد	سید بلھے شاہ	کافیاں بلھے شاہ
1974	پنجابی ریسرچ اکادمی، لاہور	خواجہ غلام فرید	کلیات خواجہ فرید
1996	مکتبہ لہراں، لاہور	ڈاکٹر سید اختر حسین اختر	مہینہ وار لہراں شریف کنجاہی نمبر
1990	مسلم پنجابی مجلس فیصل آباد	اکرام مجید	نویاں زیناں
1401	ہجری مطبوعات کمیٹی اسلام آباد	منظور حسین عباسی	ہمارے قائد
	اردو پنجابی محفل لاہور	قدر آفاق	کلی مدنی ماہی
1968	ادارہ پنجاب رنگ، لاہور	ڈاکٹر رشید انور	منزلاں
1964	پنجابی ادبی اکادمی، لاہور	مرتبہ عبدالعزیز باریٹ لاء	ہیر وارث شاہ
1958	مکتبہ اردو ادب، لاہور	دفتر اول مولانا روم	مثنوی مولانا روم
1990	فیصل آباد	غلام رسول شوق	گھر دا بوہا
		ڈاکٹر انعام الحق جاوید	بکرا منڈی